

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**AKADEMİSYENLERDE D TİPİ KİŞİLİK YAPISI İLE İŞ
DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nadire Hicret PEKDEMİR

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Atilla TEKİN

İSTANBUL 2018

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI PSİKOLOJİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**AKADEMİSYENLERDE D TİPİ KİŞİLİK YAPISI İLE İŞ
DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Nadire Hicret PEKDEMİR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Atilla TEKİN

İSTANBUL 2018

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim/Anasanat Dalı Uygulamalı Psikoloji Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisi Nadire Hacret PEKDEMİR tarafından hazırlanan
"Akademisyenlerde D. Tıp. Kısıtlı Yapısı ve İş Doyumu
Arasındaki İlişkinin İncelenmesi"
adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi: 23.10.1/2018

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Aytaç TEZEL
Danışman: Halç Üniv. Psikoloji ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Prof. Dr. İsmail CEMAL BİÇER
Halç Üniv. Psikoloji ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Ali DÖZ
Zeynep Halç Üniv. Psikoloji ASD/ ABD Öğr. Üyesi

Jüri Üyesi:
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi:
..... Üniv. ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

.....
.....
.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLO LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	3
ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Kişilik Kavramı, Boyutları ve Kuramları.....	4
1.1.1. Kişilik Kavramı.....	4
1.2. Kişilik Boyutları.....	5
1.2.1. Mizaç.....	5
1.2.2. Karakter.....	6
1.3. Kişilik Kuramları.....	6
1.3.1. Gelişimsel Kuramlar.....	7
1.3.1.1. Psikanalitik Kuram.....	7
1.3.1.2. Psikososyal Gelişim Kuramı.....	10
1.3.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	11
1.3.2. Faktör Kuramı.....	15
1.3.2.1. Eysenck: Kişilik Boyutları.....	15
1.3.2.2. A,B,C ve D Tipi Kişilik Yapıları.....	17
1.3.2.2.1. A Tipi Kişilik Yapısı.....	17
1.3.2.2.2. B Tipi Kişilik Yapısı.....	18
1.3.2.2.3. C Tipi Kişilik Yapısı.....	18
1.3.2.2.4. D Tipi Kişilik Yapısı.....	19
1.3.2.2.4.1. Olumsuz Duygulanım (NA).....	20
1.3.2.2.4.2. Sosyal İçe Çekilme (SI).....	20

1.3.2.2.4.3. Depresyon.....	21
1.3.2.2.4.4. Kaygı.....	21
1.3.2.2.4.5. Aksiliklerle Başa Çıkabilme.....	21
1.4. İş Doyumu.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM.....	24
2.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli.....	24
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	24
2.3. Veri Toplama Araçları	25
2.3.1. Sosyo-Demografik Bilgi Formu.....	25
2.3.2. D Tipi Kişilik Ölçeği.....	25
2.3.3. Minnesota İş Doyum Ölçeği.....	26
2.3.4. Beck Depresyon Ölçeği.....	26
2.4. Verileri Toplama Yöntemi.....	26
2.5. Verilerin Değerlendirilmesi	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR.....	28
3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	28
3.2. D Tipi Kişilikle Bağlantılı Demografik Verilere İlişkin Yapılan Ki Kare Analizleri.....	30
3.2.1. D-tipi Kişilik ve Cinsiyet.....	30
3.2.2. D-tipi Kişilik ve Medeni Durum.....	31
3.2.3. D-tipi Kişilik ve Akademik Unvan.....	32
3.2.4. D-tipi Kişilik ve Gelir Düzeyi.....	33
3.2.5. D-tipi kişilik ve Sigara Kullanımı.....	34
3.2.6. D-tipi Kişilik ve Alkol Kullanımı.....	34
3.2.7. D-tipi Kişilik ve Psikiyatrik Başvuru Öyküsü.....	35
3.3. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlara İlişkin Yapılan Analizler.....	36
3.4. Minnesota İş Doyum Ölçeği Toplam Puanlarını Yordayan Değişkenler.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARTIŞMA.....	39
------------------	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	41
KAYNAKLAR.....	42
EK-1 Sosyo-Demeografik Bilgi Formu.....	49
EK-2 D Tipi Kişilik Ölçeği.....	50
EK-3 Minnesota İş Doyum Ölçeği.....	52
EK-4 Beck Depresyon Ölçeği.....	53
ÖZGEÇMİŞ.....	56

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	29
Tablo 2. D-tipi Kişilik ve Cinsiyet.....	31
Tablo 3. D-tipi Kişilik ve Medeni Durum.....	31
Tablo 4. D-tipi Kişilik ve Akademik Unvan	32
Tablo 5. D-tipi Kişilik ve Gelir Düzeyi.....	33
Tablo 6. D-tipi Kişilik ve Sigara Kullanımı.....	34
Tablo 7. D-tipi Kişilik ve Alkol Kullanımı.....	35
Tablo 8. D-tipi Kişilik ve Psikiyatrik Başvuru Öyküsü.....	35
Tablo 9. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar.....	37
Tablo 10. Minnesota İş Doyum Ölçeği Toplam Puanlarını Yordayan Değişkenler.....	38

KISALTMALAR

NA : Negatif affekt

SI : Sosyal inhibisyon

DS-14 : Tıp D Ölçeği-14

DBF : Demografik Bilgi Formu

DSM : Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)

SPSS : Statistical Package for Social Sciences (Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi)

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Nadire Hicret PEKDEMİR
Anabilim Dalı	: Psikoloji
Programı	: Uygulamalı Psikoloji
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Atilla TEKİN
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Aralık 2018

AKADEMİSYENLERDE D TİPİ KİŞİLİK YAPISI İLE İŞ DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, T.C. Haliç Üniversitesi Sütluce kampüsünde görev alan akademisyenlerde D tipi kişilik yapısı ve iş doyumunu arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmaya, evreni belli örneklem hesabına göre T.C. Haliç Üniversitesi Sütluce Kampüsünde görev yapan tam zamanlı 243 akademisyen (öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi) dahil edilmiştir. Çalışmanın örneklemini T.C. Haliç Üniversitesi Sütluce kampüsünde görev yapan 115 akademisyen oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan her bir katılımcıya, sosyo-demografik veri formu ile beraber, D tipi kişilik ölçeği, Minnesota İş Doyumu Ölçeği ve Beck Depresyon ölçekleri uygulanmıştır. İstatistiksel analizde, ilk önce D tipi kişilik yaygınlığı sayı ve yüzde olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, D tipi kişilik yapısına sahip olan ve olmayanlar iki gruba ayrılmış ve grupların depresyon ve iş doyumunu ölçekleri arasında fark olup olmadığı araştırılmıştır. D tipi kişilik alt ölçek skorları (sosyal inhibisyon ve olumsuz duygulanım) ile iş doyumunu arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda; D tipi kişilik yapısına sahip olan ve olmayanlar olarak iki gruba ayrılmış akademisyenlerin depresyon ve iş doyumunu ölçekleri arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu istatistiksel olarak kabul edilmiştir. Çalışmada D tipi kişilik yaygınlığı % 29.4 kadar bulunmuştur. Akademisyenlerde iş doyumunu azaldıkça D tipi kişilik yapısının arttığı, iş doyumunu arttıkça D tipi kişilik yapısının azaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: D tipi kişilik, İş doyumunu

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname :	Nadire Hicret PEKDEMİR
Field :	Psychology
Program :	Applied Psychology
Supervisor :	Yrd. Doç. Dr. Atilla TEKİN
Degree Awarded and Date :	Master – 2018

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TYPE D PERSONALITY AND JOB SATISFACTION AMONG ACADEMICIANS

ABSTRACT

This study aims to investigate the relation between type D personality and job satisfaction of the academicians working on the Sütlüce Campus of Haliç University. According to the sample calculation covering a certain population, 243 full-time academicians (academic members, instructors, research assistants) on the Sütlüce Campus of Haliç University were included in the study. The study sample consists of 115 academicians on the Sütlüce Campus of Haliç University. Along with the socio-demographic data form; the type D personality scale, the Minnesota Job Satisfaction Scale and Beck Depression Scale were also applied for each participant of the study. The prevalence of type D personality was firstly calculated as number and percentage in the statistical analysis. Furthermore, the participants were divided into two groups based on whether they had type D personality structure or not; afterwards, it was inquired if there was any difference between the depression and job satisfaction scales of two groups. The relation between the type D personality scores (social inhibition and negative affect) and job satisfaction was examined with correlation analysis. As a result of the findings, it has been statistically accepted that there are significant relations between the depression and job satisfaction scales among the academicians, who were divided into two groups based on their possessions of type D personality structure. The prevalence of type D personality has been found approximately as 29.4 % in the study. As job satisfaction decreased in academicians, D type personality structure increased and job satisfaction increased, D type personality structure decreased.

Keywords: Type D Personality, Job satisfaction

GİRİŞ

Kişilik, bireyi diğerlerinden ayıran ve tutarlılık görülen bilişsel, davranışsal ve algısal özelliklerin tamamı olarak tanımlanır (Fındıkçı, 1989). Yakın zamanda tanımlanmış spesifik bir kişilik yapısı olan D tipi kişilik, yüksek düzeyde olumsuz duygulanım (ruhsal çöküntü, anksiyete, huzursuzluk gibi) ve sosyal içe çekilme ile karakterize kişilik yapısıdır (Pedersen, Yagensky ve Smith, 2009:108–115). D tipi kişilik yapısına sahip bireylerin hem ruhsal (depresyon, anksiyete bozuklukları gibi) hem de bedensel (kardiyak hastalıklar, dermatolojik hastalıklar gibi) sorunları daha fazla yaşadıkları gösterilmiştir (Demirci, Gürler ve Demirci, 2016:521-527). D tipi kişilik yapısına sahip bireylerin, strese karşı dirençleri daha zayıf, yaşam kaliteleri daha düşüktür ve hastalıkta kötü prognoz gösterirler (Alcelik ve diğ., 2012:1–5).

İş doyumu, son zamanlarda endüstri psikoloji alanında çokça araştırılan bir kavram olarak bilinmektedir. Problemlerin üstesinden gelme stratejileri zayıf ve bu yüzden strese daha dayanıksız olan bireylerin, iş hayatında daha fazla zorluk yaşadıkları ve iş doyumu hissetmekte daha az başarılı oldukları belirtilmiştir. İş doyumunda etkin rolü olduğu bilinen önemli etkenlerden biri de kişilik yapısıdır (Alçıkaya, 1999).

İş doyumu, çalışan bireyin işini ve kendisini değerlendirmesi sonucunda elde ettiği pozitif ruhsal durum olarak açıklanmaktadır. (Çimen, 2008). Son yıllarda davranış bilimcilerin oldukça önem verdiği, davranışsal bir tema olan iş doyumu, bireylerin ruhsal ve fiziksel durumlarını direk etkilediği gibi iş yaşamında aktiflik ve verimliliğin artmasını da sağlamaktadır. Ayrıca iş doyumu düzeyinin düşük olması, stres ve takım çatışması gibi sorunlara sebep olması nedeniyle bu kavramın iş yaşamında önemli bir rolü olduğu görülmektedir. İş doyumunsuzluk belirtileri; verim düşüklüğü, yakınmalarda artış, çalışma saatlerine uyumsuzluk ve çalışanın işe düzenli devam etmesi gibi göstergelerden oluşmaktadır (Tözün, 2008).

D tipi kişilik yapısına sahip bireylerin strese duyarlı ve başa çıkma stratejileri göreceli zayıf kişiler olarak tanımlanması, bu bireylerin iş doyumu elde etmekte daha fazla zorluk yaşayabilecekleri düşüncesini akla getirmektedir. Bu çalışmanın amacı, akademisyenlerde D tipi kişilik yapısı ile iş doyumu arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı; akademisyenlerde D tipi kişilik yapısı ile iş doyumunu arasındaki ilişkiyi bazı değişkenler bağlamında incelenmesini sağlamaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

Problem Cümlesi

Akademisyenlerde D tipi kişilik ve iş doyumunu arasındaki ilişkinin incelenmesi araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Alt Problemler

1. Araştırmaya katılan akademisyenlerin sosyo-demografik özellikleri nasıl bir dağılım göstermektedir.
2. Akademisyenlerde D tipi kişilik yapısı ve iş doyumunu arasında ilişki var mıdır?
3. D tipi kişilik yapısı ve cinsiyet arasında ilişki var mıdır?
4. D tipi kişilik yapısı ve medeni durum arasında ilişki var mıdır?
5. D tipi kişilik yapısı ve akademik unvan arasında ilişki var mıdır?
6. D tipi kişilik yapısı ve gelir düzeyi arasında ilişki var mıdır?
7. D tipi kişilik yapısı ve sigara kullanımı arasında ilişki var mıdır?
8. D tipi kişilik yapısı ve alkol kullanımı arasında ilişki var mıdır?
9. D tipi kişilik yapısı ve psikiyatrik başvuru öyküsü arasında ilişki var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Kişilik yapısı bireyin tutum ve davranışlarında etkin bir role sahiptir. Bu çalışmada kişilik yapılarından biri olan D tipi kişilik yapısının, akademisyenlerin günlük yaşamının büyük bölümünü kaplayan ve önemli bir etkiye sahip olan iş doyumları arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Bu çalışma konu başlığı ile ilk araştırma olarak önemini göstermektedir. Bu konuda yapılacak araştırmalara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- Bu araştırma 2017- 2018 eğitim- öğretim yılında İstanbul ilinde bulunan Haliç Üniversitesinde çalışan akademisyenler üzerinde yapılmıştır. Bu nedenle araştırma sonucunu genellemede sınırlılıklar vardır.
- Cevapların kişisel ifadeye dayalı olması bir sınırlılıktır.

- Çalışmaya katılan öğretmenlerin psikopatolojik özellikleri ile ilgili değerlendirme yapılmamıştır.

Araştırmanın Varsayımları

- Bu araştırmaya katılan akademisyenlerin veri toplama aracı olan ölçeklere yanıtlarının gerçek ve samimi olduğu varsayılmaktadır.
- Veri toplama araçlarına verilen yanıtların araştırmanın sonucunu belirlemeyi sağlayacak seviyede geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.
- Akademisyenlerden oluşan örneklemin, evreni temsil edecek niteliği ve niceliği kapsadığı varsayılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kişilik Kavramı, Boyutları ve Kuramları

1.1.1. Kişilik Kavramı

1937’de Allport tarafından kişilik kavramının, Yunan tiyatrosunda oyuncuların kullandığı maske anlamına gelen “persona” kelimesine kadar dayandığını açıklamıştır. (Guilford, 1959). “Persona ‘per’ ve ‘sonöre’ sözcüklerinden türemiştir. ‘Per’ aracılığı ile ‘sonöre’ ise ses çıkarma veya gibi görünme demektir” (Çifter, 1986:377).

Kişilik eski çağlardan beri merak delen, araştırılan, betimlenmeye çalışılan bir kavramdır. Antik çağlarda fiziksel görünümü ölçüt alınarak kişilikler ayrıştırılmış ve gruplandırılmıştır. Bu gruplar; Hipokrat, Galenos; kanlı (sanguine), sarı safralı (choleric), kara safralı (melancholic) ve balgamlı kişilikler olarak isimlendirilmiştir ve bu salgıların çok salınması pek çok hastalıklara neden olduğunu belirtmişlerdir (Öztürk, 2001).

Kişilik kavramı, bireyin kendisine özgü özelliklerin yönlendirmesi ile oluşan sürekli davranışlar ve birey içi işlemler olarak tanımlanmaktadır. Bu açıklama iki bölümü içermektedir. İlk bölümde davranış kalıplarının tutarlı olması vurgulanmaktadır. Yani; bireyin davranışlarının koşullara göre değişmemesi oldukça önemlidir. Örnek olarak, dışa dönük olan bir bireyin, zaman ve durumlar değişse bile dışa dönük davranışlarını her zaman sürdürmesi beklenmektedir. Sınıfta arkadaşları ile yarış halinde olan bir öğrencinin futbol maçı oynarken de rekabetçi davranışlar sergilemesi yüksek bir ihtimaldir. Tanımın ikinci bölümünde, birey içi süreç açıklanmaktadır. Bireyler arası süreçlerden farklı olarak, birey içi süreçler, davranışlarımıza ve duygularımızı yöneten iç dünyamızda meydana gelen bütün ruhsal, güdüsel ve bilişsel işlemleri içerir. Bu yüzden pek çok kişilik psikologları bunalım, algı, inkâr ve mutluluk gibi konular üzerinde araştırma yapmaktadır. İnsanların tümü bu konuların bazılarını tecrübe etmektedirler. Örneğin; kuramcıların bazılarına göre, her bireyin bir korku durumunda hissedilen kaygıyı aşabilmek için, aynı beceriye sahip olduğunu, fakat bu süreçleri yönetme biçimimiz ve bu süreçlerin bireysel farklılıklarla nasıl bir etkileşime dahil olduğu, kişilik yapısını tespit etmede önemli bir rolü olduğunu ifade etmektedir (Burger, 2006:23).

Kişilik; bireyin en tipik davranışlarının sembolüdür. Ayırt edici özelliği sayesinde bu davranışlar bireyin diğerlerinden ayırt edilebilir olduğunu göstermektedir. Kişilik, bir bireyin fiziksel ve sosyal çevreyle bireysel etkileşim biçimini temsil eden karakteristik düşünce, duygu ve davranış örüntülerini tarif etmektedir. Kişilik; bireyin tüm becerilerinin, meraklarının ve düşüncelerinin, sözlü iletişim biçiminin, fiziksel görüntüsünün ve çevresi ile uyum durumunun özelliklerini içeren bir kavramdır (Yanbastı, 1996: 10).

1995 yılında Eysenck tarafından bireyi diğerlerinden ayıran, devamlı olan özellikler (Eysenck, 1995) olarak açıklanan kişilik; ayrıca davranışsal, sosyal, bilişsel, insancıl ve psikanalitik yaklaşımlarla açıklanmaktadır. (Hogan, Hogan ve Robert, 1996).

1.2. Kişilik Boyutları

1.2.1. Mizaç

Mizaç; doğuştan gelen, genler aracılığıyla aktarılan, kalıtsal özellik taşıyan bireyin kişilik yapısının en temel çekirdeğidir. Bireyin kişiliğinin sadece bir yanını oluşturur. Yaşam süreci boyunca bireyin gelişimi ile birlikte değişiklik oranı çok az olan temel yapısal özelliklerdir. Mizaç kavramı, genellikle huy, yaratılış ve tabiat anlamlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Kişiliğin biyolojik ve fizyolojik alt yapısı olarak kabul edilir. İnanç (2007) tarafından ifade edildiği gibi bireyin gelişimi devam ettikçe, mizacı yansıtan davranışlar çevresel etkenlerle şekillendirilmektedir.

Cloninger, kişilik sistemini ve gelişimini açıklamak için, genel bir psikobiyolojik kuram geliştirmiştir. Bu kuram, biyolojik olarak birbirine bağımlı olmayan, yaşam süresince orta düzeyde durağan ve kültürel faktörler karşısında sabit oldukları varsayılan dört mizaç boyutunu (yenilik arayışı, zarardan kaçınma, ödül bağımlılığı ve sebat etme) içermektedir (Cloninger ve diğ., 1993).

Mizaç boyutlarından biri, yenilik arayışı (novelty seeking), yenilik arayışında etkinlik, dürtüsel karar vermek, ödül alma ihtimali ortaya çıktığında fevriyet, çabuk öfkelenme gibi davranışların aktifleşmesindeki bir kalıtsal yatkınlık olarak görülebilir (Cloninger, 1986). İkinci mizaç özelliği, zarardan kaçınma (harm avoidance), karamsar kaygılar, belirsizlik endişesi ve yabancılardan utanma gibi çekingen hareketler ve çabuk yorulma gibi davranışların ketlenmesindeki bir biyolojik yatkınlık olarak görülebilir. Üçüncü mizaç özelliği, ödül bağımlılığı (reward dependence), duygusallıkta aşırılık ve başkalarının onayına bağımlılık gibi davranışların

sürekliliğindeki bir biyolojik yatkınlık olarak görülebilir. Dördüncü mizaç faktörü, sebat etme (persistence), engellenme, bitkinlik ve aralıklı pekiştirilmeye rağmen davranışların sürekliliğindeki bir kalıtsal yatkınlık olarak görülebilir (Cloninger 1987).

1956'da Alexander Thomas ve Stella Chess tarafından modern mizaç araştırmaları incelenen konu hakkında ilk boylamsal ampirik araştırmalar ile hız kazanmıştır (Thomas ve Chess, 1978). Thomas ve Chess araştırmalarında; her çocuğun doğumundan itibaren biyolojik yapılarında kendisine özgü, diğerlerinden ayırıcı olan özelliklere sahip olduğunu sergilediğini, büyüme ve gelişme dönemlerinde ise bu özelliklerinin oldukça büyük etkin role sahip olduğunu ileri sürerek araştırmacılara ve ailelere ışık tutmuştur (Zentner ve Bates, 2008).

1.2.2. Karakter

Birey içgüdüsel olarak toplum içinde yaşamaya ve yaşadığı çevre ile ilişki kurmaya programlı organizmalardan biridir. Karakter kişiliğin sosyal ve ahlaksal boyutudur. Toplumsal etik kurallar ve kültür yapısı bireyin karakter oluşumunda etkin rol alır. Bireyin yetiştirilme şekli, mizaç özellikleri ve yaşadığı çevre ile etkileşimi sonucu öğrenilmiş tutumlar ile karakter şekillenir. Erken çocukluk döneminden geç yetişkinliğe kadar basamaklı bir biçimde ilerleyerek olgunlaşma basamakları arasındaki zamanlama ve geçişi doğrusal olmamakla birlikte bir önceki basamağın izlerini taşımaktadır (Cloninger ve diğ., 1994).

Karakter, iç görü edinme, iç ve dış ortamımız hakkındaki kavramlarımıza dayalı olarak, gönüllü hedefler ve değerlerdeki bireysel farklılıklar anlamına gelmektedir. Kendilik kavramlarının üç yönü; bir kişinin kendini ne ölçüde bir otonom kişi (Kendini yönetme -Self-directedness), toplumun entegre bir parçası (İş birliği yapma-Cooperativeness) ve evrenin bütünleşmiş bir parçası (Kendini aşma-Self-transcendence) olarak tanımladığına göre farklılaşmaktadır (Cloninger, Svrakic ve Przybeck, 1993).

1.3. Kişilik Kuramları

Mevcut kişilik kuramları genel olarak kişiliği bireylerin davranışlarındaki ortak özellikler ve farklılıklar olarak iki başlık altında ele alırlar. Ortak özellikler, kişiliğin "özünü" (core of personality); farklılıkları meydana getiren özellikler ise kişiliğin "yüzeyini" (periphery of personality) gösterir.

Kişiliğin özünü meydana getiren özellikler, kalıtsal olan, değişime direnç gösteren, yaşam süresince bireyin tutum ve davranışlarını önemli oranda etkileyen eğilim ve kabiliyet gibi özelliklerdir. Kişiliğin yüzeyini meydana getiren bireysel farklılık özellikleri ise diğerleri tarafından rahatlıkla gözlemlenebilen, öğrenmeyle elde edilmiş, bireyin davranışlarını kısıtlı bir şekilde etkileyen davranışlardır. Biyolojik özellikler gizilgüç olarak tanımlanmaktadır. Bu özellikler yaşam süresince, yaşanan çevre ve durumlara göre şekillenmektedir. Böylece bireyin yüzeysel özellikleri somut ve kalıplaşmış bir hal alır. Bu özellikler, kendine özgü tutum ve davranış stili olarak bireyi bir diğerinde ayırt edilebilir hale getirmektedir. Kişiliğin özü ile yüzeyi arasındaki ilişkinin bir örüntü içinde gelişmesine, “kişilik gelişimi süreci” denir (Erkal, 2002; 246). Kişilik kuramcılarına göre bireyler arasında çok az farklılıklar vardır. Bu farklılıklar üzerinde durulması gerektiği görüşünü benimsemişlerdir.

1.3.1. Gelişimsel Kuramlar

Gelişim kuramları, kişilik oluşumunu gelişimsel bir bakış ile inceleyen kuramlardan oluşmaktadır. Objektif gözlem öne çıkarılmıştır ve kişilik gelişimi sürecinde kalıtımsal etkinin önemi belirtilmiştir.

1.3.1.1. Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kuram Freud tarafından kurulmuş ve geliştirilmiştir. Hayatının büyük bir bölümünü Orta Avrupa kültüründe geçiren Freud, Viktorya Dönemi- orta ve yüksek toplum kesimlerini temsil eden “hastalara” ait klinik gözlem verilerine dayanarak kuramını geliştirmiştir.

Freud, insanı cinsellik ve saldırganlık dürtüleri tarafından güdülenen bir enerji sistemi olarak tanımlamıştır. Yani insan hazza erişmeyi amaçlar, gerginliğini azaltmak için çabalar. Bireyler buldukları toplumun düzenine ve kurallarına uyacak biçimde hareket eder, ancak davranışlarının nedenini genellikle farkında değildir; daima içgüdülerini bastırmaya çalışarak, toplumun kısıtlamaları ile çatışma halindedir (Taymur ve Türkçapar, 2012).

Kişilik kavramı iki zihinsel yaklaşım olan yapısal ve topografik görüşler bütünlüğü içinde incelenir. Yapısal görüş ve zihinsel yaşam hem birbiriyle çatışan hem de birbirini tamamlayan öğelerini, id, ego ve süperego olarak gösterir.

İd: İnsan zihninin biyolojik yapısı olup, daha sonra ego ve süper egonun üzerine geliştiği kişilik sisteminin en ilkel, temel yapısıdır. İd, psişik enerjinin

kaynağıdır. Yaşam, ölüm, cinsellik ve saldırganlık gibi temel dürtülerin kaynağıdır. Haz ilkesi (pleasure principle) doğrultusunda hareket eder. İd; acı, kaygı ve tehditte uzak durarak hazzı erişmeye çabalar. Bu duruma birincil süreç (primary process) adı verilmektedir. Bireysel, bencil ve mantıksız olan id, taleplerinin hemen, anında ve eksiksiz karşılanmasını ister (Öztürk ve Uluşahin, 2011).

Ego: Dış çevrenin etkisiyle idin bir parçası olarak gelişmiş olan ego, idin aşırı taleplerini gerçeklere uygun olacak şekilde karşılamayı amaçlamaktadır. Bu duruma gerçeklik ilkesine (reality principle) dayanan ikincil süreç (secondary process) adı verilir. Ego mantığı ölçüt alır, gerçekçidir ve kısıtlamalar karşısında hoşgörülüdür. Bazı bilişsel, algısal yetenekler geliştirebilme özelliği sayesinde dengeleyici, ara bulucu rolüne sahiptir ve zaman içinde değişim gösterebilir (Öztürk ve Uluşahin, 2011).

Süper Ego: Kişiliğin ahlaki yönünü temsil etmektedir. Temel hedefi davranışların toplum kuralları ve beklentileri ile uyumlu olmasını sağlar. Bunu ödül ve ceza yöntemlerini kullanarak yapar. Dizginleyen, suçlayan, yasaklayan ve cezalandıran bir göreve sahiptir (Öztürk ve Uluşahin, 2011).

Topografik görüşe göre; bireyin davranışlarına neden olan ve zihinsel yaşamın yüzeysel yapısını oluşturan üç bölüm mevcuttur. Bu bölümler, bilinçaltı-dışı (unconscious), bilinç öncesi (preconscious), bilinç (conscious) olarak isimlendirilir.

Freud kuramında bilinçaltı-dışı kavramın üzerinde çok fazla durarak önemini vurgulamıştır. Farkında olmadığımız fakat duygu ve davranışları yönlendiren tüm arzu, dürtü ve güdülerdir. Ayrıca davranışları ortaya çıkaran zihinsel süreçlerdir. Geçmiş deneyimlerin izleri olan duygu, düşünce ve güdüler bilinçaltı-dışı bölümünü oluşturduğu varsayılmaktadır. Bilinçaltını çözümlmek için Freud tarafından serbest çağrışım tekniği uygulanır. Bilince en yakın bölüme ise bilinç öncesi adı verilir. Bilinçaltının kolaylıkla bilinç düzeyine ulaşabilir, hatırlanabilir bölümüdür. Farkında olunan, gerçeklik ile tanımlanan bilinç, ego tarafından temsil edilir. İd ise bilinçaltı tarafından temsil edilir.

Freud kişiliğin doğum itibari ile 5 farklı evreyi aşarak geliştiğini ileri sürmüştür. Bu dönemlere psikoseksüel gelişim dönemleri adı verilmiştir. Psikoseksüel gelişim dönemleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Oral Dönem: Bu dönem bebeğin 0 ve 1 yaş arası süreci kapsamaktadır. Ağız bebeğin haz kaynağıdır. Bebek bu dönemde pasif ve anneye bağımlıdır. Bu dönemde anne bebeğin sadece besin ihtiyacı değil, duygusal ihtiyaçlarının da karşılanması için

kaynaktır. Bebek, ilk olarak öz değerini bu süreçte oluşturur. Bu durum anne ile arasındaki fiziksel ve duygusal iletişime bağlıdır (Ersevim, 1997).

Anal Dönem: Bu dönem 1 ve 3 yaşı arası süreci kapsamaktadır. Çocukta fiziksel ve zihinsel olarak gelişim görülür ve çevresini keşfetmeye başlar, annesinden ayrılmaya başlar. Ebeveynlerini gözlemlemeye ve taklit etmeye başlar. Çocuk irade duygusuyla ilk defa bu dönemde tanışır. Kaslar gelişir ve çocuk tuvaletini tutabilmektedir. Tuvalet eğitimi bu dönemde dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bu konuda ebeveyn çok katı ya da çok esnek olmaması gerektiğine dikkat etmelidir (Ersevim, 1997).

Fallik Dönem: 3 ve 6 yaş arasındaki süreci kapsamaktadır. Çocuk cinsiyet farklılığını ilk kez bu evrede kavrar. Çocuğun cinsel organına merakı oluşur. Fallik dönem odeipus ve elektra kompleksi adı verilen saplantılar içerir. Bu dönemde çocuğun karşı cinsi olan ebeveynine ilgi duyar, hemcinsi olan ebeveynine ise düşmanlık besler öte yandan cezalandırılma endişesi de yaşar. Odeipus erkek çocuğunun anneye, elektra ise kız çocuğunun babasına olan ilgisine verilen isimdir (Ersevim, 1997).

Latens Dönemi: 6-11 yaş arası süreci kapsamaktadır. Bu evrede bilişsel gelişim hızlanır. Algı ve bellek gelişimi ile gerçeğe uygun değerlendirmeler yapabilir, neden ve sonuç ilişkisi kurma kabiliyeti gelişimi görülür. Soyut ve somut kavramların ayırımı yapabilir. Okul ile sosyal çevresi oluşur. Çocuk bu dönemde ilgisini sosyal çevresine yönlendirir. Takdir ihtiyacı duyar. Öğretmenine önemli bir görev düşer. Bu dönemde ego çabuk gelişim gösterir (Ersevim, 1997).

Genital Dönem: 11 ve 20 yaş arası süreci kapsamaktadır. Bu süreçte ergen, cinsel ilgi artışı nedeniyle karşı cinse yakınlaşır. Bu dönem sonunda birey cinsel olgunluğa ulaşır. Sosyal konulara ilgi duyar ve gelecek planlamaya yönelir (Ersevim, 1997).

İlk üç dönem olan Oral, Anal ve Fallik dönemlere pregenital dönemler adı verilir. Freud bu dönemlerin kişilik oluşumunda büyük önemi olduğunu belirtmiştir. Tüm önemli kişilik özelliklerinin temeli bu dönemlerde meydana gelmektedir. Bu evrelerin birisinde fiksasyon meydana gelmesi muhtemeldir. Fiksasyon o evrede gereğinden fazla doyum ya da anormal kısıtlama nedeniyle meydana gelebilir. Birey saplantı (fiksasyon) yaşadığı döneme ait özelliklere sahip olacaktır (Özdemir ve diğ., 2012)

1.3.1.2. Psikososyal Gelişim Kuramı

Freud gibi, Erikson da kişilik gelişimini farklı dönemlerden geçtiğini ileri sürmüştür. Freud'un kuramından farklı olarak cinsel gelişim yerine sosyal gelişimden bahsetmiştir. Bu sebeple, psikososyal gelişim kuramı adı verilmiştir (Boeree, 2006). Freud'un kişilik gelişimi kuramına göre üst-benliğin olduğu evre olan altı yaşında temel yetişkin birey kimliği son halini almış olarak sona ermektedir. Fakat Erikson kişilik gelişiminin ömür boyu sürdüğünü öne sürmüştür. Erikson'un kuramına göre, bireyin dış çevresindeki insanlarla iletişim içinde geliştiğini iddia etmiş ve dış çevre içindeki bireylerin çocuğun psiko-sosyal gelişimi için gerekli ve önemli bir role sahip olduğunu ifade etmiştir. Buna ek olarak kalıtsal olan bazı özellikleri de vurgulamıştır. Böylece; epigenetik bir temel ele alarak kişilik gelişimini tanıtmaktadır. Buna göre kişilik gelişimi evreleri kalıtsal biyolojik ile başlamış hiyerarşik bir düzen ile meydana gelmektedir (Fleming, 2004).

Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre, birey için sekiz kritik dönem mevcuttur. Her bir evrede de aşılması gerekli olan bir çatışma ya da kriz vardır. Gelişim dönemlerinde maruz kalınan karışıklıkların bir yıkım yerine; bireyin kabiliyetlerini uygulayabilmesi için hassas bir dönem olduğunu ifade eder. Bireyin bu zorluklarla baş edebildiği nicelikte daha sağlıklı bir kişilik geliştirebileceğini savunur. Bu sayede birey daha sonraki gelişim evrelerindeki zorlukların da üstesinden gelebilmek için edinmiş olması gerekli olan donanımı elde etmiş olmaktadır (Öztürk, 2007). Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Temel güvene karşı güvensizlik: 0 ve 2 yaş arasındaki süreci kapsamaktadır. Bu süreçte bebeğin temel ihtiyaçlarının bağımlı olduğu birey tarafından giderilmesi bebeğin temel güven duygusu kazanımında önemli bir etkidir. Temel güven duygusunun gelişiminde tutarlılık en önemli unsurlardan biridir. Tutarlı bir şekilde bakımın sağlanması bebeğin çevresine güven duygusu ile bakabilmesine zemin hazırlar (Erikson, 1993).

Özerkliğe Karşı Utanma ve Şüphelilik: İkinci yılın sonunda çocuklar çevrelerini keşfetmeye başlarlar ve buldukları çevredeki varlıklara kendilerinin. Buldukları çevre onların kontrol edebilecekleri bir yer olup olmadığını merak ederler. Çocuklar bu dönemi özerklik duygusu ile kapatırlar. Bu dönemde ebeveynlerin aşırı korumacı tutum ve kısıtlayıcı davranışları çocukta şüphe ve utanç duygularının ortaya çıkmasına neden olabilir (Erikson, 1993).

Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duygusu: 3 ve 6 yaş aralığında çocuklar sosyal ortam ile tanışır. Bu süreçte başkalarıyla iletişim kurmayı öğrenir. Çocukların kendilerine oyun arkadaşı araması girişkenlik duygusunun gelişmesine katkıda bulunur. Böylece zorluklarla başa çıkmayı öğrenirler. Girişkenlik duygusu gelişmeyen çocuklar çekingenlik ve suçluluk duyguları ile uğraşırlar (Erikson, 1993).

Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu: 7 ve 11 yaş arası süreci kapsamaktadır. İlkokula başlayan çocuklar rekabet duygusu ile tanışırlar. Başarı elde etmek için yarışırırlar. İçgüdüsel olarak kendi yeteneklerini diğerleri ile kıyaslarlar. Başarılı olan çocuklarda öz yeterlilik duygusu kuvvetlenir. Ergenlik dönemi başlamadan önce başarı duygusu kazanılmış olur. (Erikson, 1993).

Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası: 12 ve 17 yaş aralığını yani ergenlik dönemini kapsamaktadır. Bu süreçte gençler kendilerine kendilerinin kim olduğunu sorgulayarak bir kimlik duygusu geliştirmeye odaklanırlar (Erikson, 1993).

Yakınlık Kurmaya Karşı Soyutlanma: Bu dönem ergenlik yıllarının sona erip erken erişkinliğe ulaşma dönemidir. Bu süreçte gençler, yakınlık hissedebilecekleri, duygusal bir ilişki ihtiyacı duyarlar. Bazı gençler bu özel ilişkiyi evlilik ile sürdürebilmelerine rağmen bazıları ilişki kurmakta veya sürdürmekte sorun yaşamaktadır. Bu aşamada duygusal soyutlanmayla yüz yüze gelirler (Erikson, 1993).

Üretkenliğe Karşı Durgunluk: Orta yaş dönemini kapsamaktadır. Kendilerinden sonraki kuşağa yön vermek ile ilgilenirler. Çocuklarının ya da çevrelerindeki gençlerin gelişimlerine katkıda bulunan bireylerde üretkenlik duygusu gelişme göstermektedir. Bu duyguyu yaşayamayan bireyler kendi amaçlarını sorgular ve boşluk duygusu ile birlikte durgunluk yaşamaktadırlar (Erikson, 1993).

Benlik Bütünlüğü ya da Umutsuzluk: Yaşlılık dönemini birey geçmişini gözden geçirir ve yaşamının bir gün sonunun geleceğini düşünmeye odaklanmıştır. Bu aşamada geçmiş yaşamından memnun olan bireyler bütünlük duygusu ile bu aşamayı huzurlu atlatacaktır. Fakat bu duyguyu deneyimleyemeyen bireyler ise umutsuzluğa düşmektedir (Erikson, 1993).

1.3.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, davranışçı kuramın bazı yönlerinin eleştirilmesi ve yetersiz olduğunun öne sürülmesi sonucu geliştirilmiş bir kuramdır. Bu kuram, davranışçı yaklaşıma bilişsel ve çevresel etkileri de katarak noksan kısımları tamamlamayı ve bireyin öğrenme sürecini tanımlamayı hedeflemektedir. Sosyal

öğrenme kuramcılarına göre, davranış bilimciler insanlara bireysel hayvanlar yaklaşımı uyguladıklarını ve öğrenmenin sosyal boyutlarını ihmal ettiklerini iddia etmektedirler. Dahası insanlarda pek çok pekiştiriciler sosyal boyutludur. Davranışçı deneylerde, hayvanlarda yaşadıkları çevrelerini tercih etme iradesi mevcut değildir ve buldukları ortam onların var olması nedeniyle değişim göstermemektedir. Fakat insanlar ise yaşadıkları ortamlarını tercih edebilmenin yanı sıra, yön de verebilirler (Neill ve Fleming, 2003).

Bireyler toplum içinde yaşadıkları için, dış çevrelerindeki diğer bireyleri gözlemleyerek onların davranışının pekiştirildiğini veya cezalandırıldığını izlemeleri sonucu öğrenirler. Her öğrenme deneme-yanılma yöntemi ile mümkün olmamaktadır. bazı becerileri ise başkalarını izleyerek kazanmak gerekmektedir. Örneğin bisiklete binme, müzik aleti çalma gibi beceriler deneme yanılma ile kazanılırken, zararlı bir hayvandan korunmayı başkalarını gözlemleyerek ya da açıklanması ile öğrenilmektedir (Korkmaz, 2003), (Ültanır, 1997).

Bunun yanı sıra, sosyal öğrenme kuramına göre gözlem yoluyla öğrenme, sadece pekiştirilen bir davranışın taklit edilmesi kadar basit bir olgu değildir. Gözlem bireyin bilgi edinmesini sağlamaktadır. Birey gözlem sonunda bazı sonuçlar çıkararak kendilerine faydalı olacak olaylarda veya durumlarda davranış uygulamaları ileri sürülmüştür. Model alınan davranış muhafaza edilebildiği ve değiştirilebildiğine göre, gözlenen davranışların bireyin hafızasına kodlanması ve ihtiyaç halinde hatırlanması gereklidir. Sosyal öğrenme kuramı, birey davranışlarının, davranışsal, bilişsel ve çevresel etkenlerin birbiriyle etkileşim halinde gerçekleştiğini öne sürmektedir (Erden ve Akman, 2018).

Bu kuram ilk kez John Dewey tarafından dikkat çekmiştir. John Dewey bireylerin başkalarından öğrenme olgusundan bahsetmiştir ve zihinsel gelişimi toplumsal bir süreç olarak görmüştür. Sosyal öğrenme kuramcılarının biri olan Rus psikolog Lev Vygotsky de hayat boyu gelişim sürecinin aslında zihinsel gelişime yönlendiren sosyal öğrenme ve etkileşime bağlı olduğunu belirtmiştir. Vygotsky “potansiyel gelişim alanı” kavramından söz ederek öğrenmenin sosyal çevrede, öğrenenin merakı ile ve öğreticilerin yol göstermesi ile oluştuğunu öne sürer (Korkmaz, 2003).

Sosyal öğrenme kuramı, ilk olarak Rotter tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır, Rotter’e göre, birey, yaşamına etki eden hayat tecrübelerini etkileyebilme becerisi olan bilinçli bir varlıktır. Bunun yanı sıra çevresel uyaranlar ve

pekiştireçler de birey davranışlarına yön vermektedir. Kişilik, bireyin kendisi ve yaşam sürdüğü ortam arasındaki ilişkinin sembolüdür. Birey davranışını çözümleyebilmek ancak hem bireyi (deneyimlerini), hem de bulunduğu ortamı (bireyin bilincinde olduğu ve yanıt verdiği uyaranları) değerlendirmek ile mümkün olacaktır (Korkmaz, 2003).

Sosyal öğrenme kuramı Bandura ve Mischel tarafından büyük katkılar ile ilerleme göstermiştir (Hogben ve Byrne, 1998). Albert Bandura bu kuramı bireylerin öğrenme süreçlerini açıklamak amacıyla öne sürmüştür. Ancak taklit ve gözlemin, bireyin öğrenmesini izah etme konusunda yetersiz kaldığını fark etmiştir ve bu yüzden Bandura, kuramını bellek, düşünme, dil ve davranışların sonuçlarını kestirme ve yorumlama gibi zihinsel işlemleri de kapsayacak ve daha ayrıntılı olacak şekilde düzenlemiştir. Bireylerin karar vermelerini sağlayan işlevleri bulunan düşüncelerin üreticileridirler. Farklı durumlara ayak uydurabilmek için gelecekteki davranışlarını programlarlar, davranışlarının fonksiyonel kısımlarını yorumlarlar, stratejik olarak belirledikleri tercihleri organize ederler ve uygulayacakları davranışların olası sonuçları hakkında yorumlar yaparlar (Bandura, 1999).

Sosyal öğrenme kuramcılarının göre içsel ve dışsal kaynaklı olmak üzere 3 grup pekiştireç vardır:

Sosyal Pekiştireçler (Social Reinforcement) : Bireyin hareketlerine yön veren etkenler yalnızca bireyin fiziksel ihtiyaçları değil psikolojik gereksinimleri ile de ilgilidir. Böylece onaylama, gülümseme, takdir etme gibi sosyal pekiştireçler bireylere beklenen davranışları kazandırabilme bakımından önemli bir faktördür. (Neill ve Fleming, 2003).

Öznel Pekiştireçler (Self Reinforcement): Bireyin belirli pozitif davranışlar sonucunda kendisini ödüllendirmesine ek olarak (örneğin ödevimi bitirdikten sonra, çikolata yiyebilirim gibi); kendi kendisi ile olumlu konuşması ve olumlu duygular hissetmesini içermektedir. Aksi durumda, kendilerini onaylamadıkları bir davranış sonucunda ise kendi kendilerini cezalandırabilirler (Neill ve Fleming, 2003).

Dolaylı Pekiştireç (Vicarious Punishment) : Başkalarının davranışlarının ödüllendirildiğinin ya da cezalandırıldığının izlenmesi, bireyde o davranışların dolaylı olarak pekiştirilmesini sağlamaktadır. Örneğin, sıkı çalışan sporcuların olimpiyatlarda altın madalya ile ödüllendirildiğini gözlemlemek, antrenman yapmaya yönlendirecek ve davranışı pekiştirecektir (Neill ve Fleming, 2003).

Sosyal öğrenme kuramının diğer kavramları ise şunlardır:

Dolaylı Ceza (Vicarious Punishment) : Bir bireyi davranışını nedeniyle cezalandırılmasını izleyen o davranışı uygulama eğilimi azalmaktadır (Neill ve Fleming, 2003).

Dolaylı Duygusalılık (Vicarious Emotional Arousal) : Çoğunlukla bireyin kendisinin tecrübe etmediği ancak başkasının bir durum karşısında deneyimlediği duyguyu gözlemlerken oluşan empati ile korku, endişe gibi duygulara sahip olabiliriz (Korkmaz, 2003).

Anlamsal Genelleştirme (Semantic Generalization) : Birey belirli bir durum ve belirli bir çevrede pozitif ya da negatif edindiği tecrübeyi benzer durumlara ve olaylara anlamsal bağlantılar kurarak öğrenmeyi genelleştirebilir. Örneğin, bir futbol maçına gidip oyunu kaybetmek bireyde bir basketbol maçına gitmek hakkında olumsuz hisler oluşturacaktır (Neill ve Fleming, 2003).

Kurala Dayalı Öğrenme (Rule-Based Learning) : Bireyler belirli bir ortamda edindiği kurallar ve prensipler ile başka ortamlardaki durumlarda öğrendikleri kurallara göre davranışlarına karar verirler.

Bandura bir bireyin, başkasının davranışını uygun bir şekilde modellemesi için dört aşamanın gerektiğini vurgulamıştır: modele dikkat etmek, taklit edilecek davranışları hafızada tutma, izlenen davranışları tekrardan uygulayabilme becerisi ve tekrardan uygulamaya istekli olma (Malone, 2002).

Temel ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Karşılıklı Belirleyicilik: Sosyal öğrenme kuramı, öğrenmeyi; “çevre, kişisel faktörler ve davranış” olmak üzere üç açıdan, aktif ve karşılıklı etkileşimiyle tanımlamaktadır. Bireyler ve yaşadıkları ortamları birbiri ile etkileşen sistemler olarak ifade edilir. Bireyin kişilik gelişimine yaşadığı sosyo-kültürel çevre katkıda bulunduğu gibi, kişilik ile ilgili etkenler de bireylerin buldukları ortamı kısmen değiştirirler (Cervone ve diğ., 2001).

Sembolleştirme Kapasitesi: Sosyal öğrenme kuramına göre, pek çok dış faktörler bilişsel süreçler vasıtasıyla davranışı etkiler. Simgeler veya kelimeler gibi semboller ile bireyler yaşantılarına anlam, biçim ve süreklilik kazandırır. Buna ek olarak, sembolleştirme becerisi bireylere ihtiyaç durumunda kullanılmak üzere belleklerinde bilgi depolama olanağı sağlar (Bandura ve Kupers, 1964).

Dolaylı Öğrenme Kapasitesi: Dolaylı öğrenme, başkalarını izleyerek öğrenebileceğini ifade eder. Bu süreçte birey zaman kaybetmeden, deneme-yanılma

yöntemi sonucu gerçekleşebilecek herhangi bir zarardan korunmuş olarak öğrenme gerçekleşmektedir. (Neill ve Fleming, 2003).

Öngörü Kapasitesi: Öngörü bir bireyin kendisini motive etme ve önceden tahmin ederek davranışlarını düzenleyebilme kapasitesidir. Sosyal öğrenme kuramına göre, davranışlar beklentiye odaklıdır ve öngörü ile düzenlenir (Bandura, 1989).

Kendini Düzenleme Kapasitesi: Sosyal öğrenme kuramına göre, kendini düzenleme sistemleri dış etkenleri izleyerek davranış için bir temel oluşturarak; fikirler, duygular, teşvikler ve davranışlarda hâkimiyet sağlar. Beslenme, çalışma biçimi, toplumda yaşam şekli, eğlenme ve dinlenme şekli gibi bütün kişisel tercihlerde bireyler yaşamlarını diğerlerine göre değil kendilerine göre düzenleyebilirler (Neill ve Fleming, 2003).

Öz – Yeterlik: Öz-yeterlik bireyin, yapması gereken işlev ile kendi yeterliliğini kıyaslayıp koşula göre hareket etmesidir. Öz-yeterlik düzeyi bireylerin duyguları, fikirlerini, hareketlerini ve kendilerini nasıl yönettiklerini gösterir (Bandura ve Wessels, 1994).

1.3.2. Faktör Kuramı

Faktör Kuramı kişilik özelliklerini ve kişilik yapılarını inceleyen psikolojik bir yaklaşımdır. Freud'un görüşleri gibi gelişimsel bir bakış açısı içermez, bireyin geçmişi ile ilgilenmez, mevcut olanı tanımlar. Faktör kuramcılarına göre kişilik, bireyin tutum ve davranışlarını etkileyen temel ve ayırıcı özelliklerin sentezidir. Bu temel ve ayırıcı özellikleri belirlemek ve ölçülebilir hale getirmek için çalışmalar yapılmıştır. Her bir kişilik özelliği için ayrı bir değerlendirme ölçeği geliştirilmenin mümkün olamamaktadır. Çok sayıdaki kişilik özelliklerinin bir bölümünün birbiriyle ilişkili grupeleştirilebilir halde olduğu fark edilmiş ve ölçek grupları oluşturulmuştur. Ölçekler arasındaki bu ilişkileri belirten istatistiksel tekniğe faktör analizi denir. Bağımsız boyutta, anlamlı ve anlaşılabilir sonuçlar elde etmek için geliştirilmiş bir yöntemdir (Bryman ve Cramer, 1997).

1.3.2.1 Eysenck: Kişilik Boyutları

Günümüz kişilik anlayışını biçimlendiren en önemli araştırmacı psikologlardan biri Hans Jürgen Eysenck'tir. Modern kişilik kuramlarının çoğunluğu anlaşılabilir, ölçülebilir ve karmaşık kavramlar içerdiğini belirtmiştir. Böylece sayıda az ancak belirgin, net ve anlaşılabilir açıklamalar ile özenle belirlenmiş boyutların ileri

sürülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kişilik yapısını incelemek ve ölçmek için karmaşık psikometrik tekniklerin gerekli olduğuna ancak yetersiz olduğuna inanmış ve biyolojik temelleri göz önüne alınmadıkça faktör analizi tekniği ile elde edilen kişilik yapılarının yetersiz ve manasız kalacağını ifade etmiştir (İnanç ve Yerlikaya 2017). Kişiliği tanımlamadan ya da ölçmeden önce, kişiliği temsil eden bir çeşit modelin ve bu modelin farklı taraflarını ortaya koyan bazı kavramların bulunması gerektiğini savunmuştur (Eysenck ve Wilson, 1995).

Eysenck, davranışçı ve sosyal öğrenme kuramlarından etkilenmiştir. Kişiliği biyolojik yaklaşımın etkisinde açıklayan ilk bilim adamlarından biridir. Bilişsel boyut (Zeka), değerlendirici boyut (Karakter), duygusal boyut (Mizaç) ve somatik boyut (Yapı) olmak üzere dört temel boyuttan oluştuğunu ifade etmiştir (Eysenck, 2013). Eysenck'e göre; "Kişilik bireyin gerçek veya gizil davranış yapılarının tamamını içerir. Bunlar hem kalıtım hem de çevre faktörlerinden kaynaklanıp karşılıklı etkileşim ile biçimlenir." demiştir (Yanbastı, 1990).

Temel felsefesine göre; kalıtsal biyolojik farklılığımız mizaç olarak belirtilmiştir. Bu kalıtsal eğilimler, çocuk ve yetişkin kişilik yapısının şekil alma sürecinde çerçeve görevini sürdürür. Kişiliğin aslında ebeveyn ve çevrenin davranışları yerine, biyolojik aktarımla biçimlendiğini ileri sürmüştür. Kalıtımın kişiliğin 2/3'ünü oluşturduğunu ifade etmiştir. Bireyler arasındaki ayırt edici özelliklerin biyoloji aktarımının sonucu olduğunu belirtmiştir (Eysenck, 2013).

Kişiliği oluşturan ilk basamak belirli tepki düzeyidir. Kişiliğin temel seviyesidir ve çok özel tepkileri kapsar. Biyolojik ve kalıtsal özellikler ile belirli uyarıları biçimlendiren düzeydir. Süper ayırıcı özellik düzeyi eğilimleri temsil eder ve bireyin birçok alışık olunan davranışları arasından eğilimler elde etme aşamasıdır. Kişilik kalıpları bu aşamada türemektedir. Süreklilik (persistence), değişmezlik (rigidite), bireysel dengesizlik, doğruluk ve değişkenlik, heyecanlılık özellikleri görülür. Kişilik oluşumunun son aşaması tip evresidir. Bu aşamada dominant özelliklere göre belirgin tipler oluşur. Sonuç olarak, sosyal bireyler aynı zamanda girişken, hareketli, etkin özelliklere sahiptir. Bu özellikleri dışa dönük süper ayırıcı özellik olarak ifade edebiliriz (Eysenck ve Wilson, 1995).

Eysenck, ayırıcı özellik kuramcılarının farklı olarak, yıllar süren çalışmalarının sonunda, bütün özelliklerin yatay ve dikey olmak üzere iki boyut temel alınarak tetkik edilebilir olduğunu belirtmiştir. Bu kurama göre; yatay boyutun bir ucunda içe dönük, diğer ucunda dışa dönük özellikler yer alırken dikey boyutun üst ucunda dengesiz

(nevrotik), alt ucunda ise dengeli (nevrotik olmayan) özellikler yer almaktadır (Eysenck, 2013).

İçe dönük bireyler kendi kendilerine vakit geçirmeyi diğer insanlarla ilişki kurmaya tercih ederler. Çabuk ve kolay arkadaş edinemezler. İlişkilerini mesafeli ve dengede olacak şekilde sürdürmeye dikkat ederler. Karamsar bir yapıya sahiplerdir. Sakin ve sessizdirler. Başkalarına göre, vakitlerini okuma, yazma, resim, müzik gibi etkinliklere ayırmayı daha fazla tercih ederler. Etik değerlere önem verirler. Davranışlarını duygularını kontrol altında tutarak ayarlarlar. Beklenmedik ani tepkiler izlenmemektedir. Günlük yaşantılara değer verirler ve planlı hareket ederler (Eysenck, 2013).

Dışa dönüklükler bireyler yalnız kalmaktan hoşlanmazlar. Diğer insanlarla etkileşim içinde olmayı ve birlikte vakit geçirmeyi tercih ederler. Konuşkan, girişken, sosyal, cana yakındırlar. Çabuk ve kolay arkadaş edinirler. Sakin ve sessiz yaşantıdan sıkılırlar. Risk almaktan ve heyecan yaşamaktan zevk alırlar. Dürtüsel, aceleci ve sabırsızdırlar. Hareketleri ve konuşmaları hızlıdır. Eğlenceli, pozitif ve neşelidirler. Duygu yönetmekte zorluk yaşarlar. Oldukça fazla agresif davranışlar görülmektedir. Güven vermezler (Eysenck, 2013).

Dengesiz (Nevrotik) tip bireyler yoğun ve tutarsız duygular deneyimlerler. Yaşadıkları olaylara ani, beklenmedik tepkiler ile karşılık verirler. Aşırı derecede endişeli, kaygılı, gergin, şüpheli, alıngan, çekingen ve karamsardırlar. Özgüvenleri düşük seviyededir. Kendilerini duygusal bakımdan sarsan olayların olumsuz etkisinden kurtulmakta zorluk yaşarlar. Dengeli (Nevrotik olmayan) Düşünceli tutarlı ve dengeli davranışlar sergilerler. Duygularında ani iniş ve çıkışlar görülmez. Güven verirler. Normal nitelikler yer alır. Daha sonradan Eysenck kişilik tiplerine psikotik boyutu eklemiştir. Bu boyutta garip, empati yoksunluğu, agresiflik, diğer bireylerin haklarını umursamamak gibi sıra dışı kişilik özellikleri görülmektedir. Güven vermemek, duyarsızlık, anlayışsızlık gibi kişilik özelliklerine sahiplerdir (Eysenck, 2013).

1.3.2.4. A,B,C ve D Tipi Kişilik Yapıları

1.3.2.4.1. A Tipi Kişilik Yapısı

Başarı ve yükselme hırsları nedeniyle başkalarıyla sürekli yarış halindedir. Aceleci, heyecanlı, saldırgan, sabırsızdırlar ve işlerine aşırı bağlıdırlar. Hareket ve konuşmalarının hızlı olması göze çarpmaktadır. Verilen işi bitirmek için zamana karşı

yarışırlar. Bu kişiliğe sahip bireylerini insan ilişkileri zayıftır. Dinlenmeyi sevmemek, çabuk öfkelenmek, planlamayı zaman kaybı olarak görmek, kişisel ve sosyal yaşantıya zaman ayıramamak, başkasının sözünü kesmek, kuyrukta beklemekten sıkılmak, otururken sürekli ayaklarını oynatmak ve yerinde duramamak ve gibi özelliklere sahip bir kişilik yapısıdır. Bu kişilik yapısına sahip bireylerde bu özelliklerin birçoğu bir arada görülebilir. Ayrıca; kandaki kolesterol düzeylerinin artışına bağlı olarak kalp krizi geçirme riski yüksektir (Arıkan ve Aktaş, 1988). İşletmeler genellikle A tipi kişilik yapısına sahip çalışanları tercih edebilirler. Çünkü seri ve verimlidirler, fakat uzun dönemde çabuk yıpranırlar (Batıgün ve Şahin, 2006).

1.3.2.4.2. B Tipi Kişilik Yapısı

Uysal, sakin, daha az girişken, daha az rekabetçidir. İşleriyle ilgili oldukça rahat davranışlar sergilerler. A tipi kişilik yapısının aksine başkaları ile rekabet etmezler ve zaman ile ilgilenmezler. Kendine güvenen, sağlığına önem veren ve yaptıkları işte kalite arayan bir yapıya sahiptirler. Sosyal yaşamı seven bu kişilik yapısının çevrelerindeki insanlarla dostluk ilişkileri içinde olmak, her şeyi olduğu gibi kabul etmek ve boş vakti bol olmak temel özellikleridir.

A tipi kişilik yapısı ile karşılaştırıldığında, B tipi kişilik yapısına sahip bireylerin sağlığı olumsuz yönde etkileyen bazı kötü alışkanlıkları (sigara, alkol v.b.) genetik kalp hastalıkları olmasına rağmen daha sağlıklı kişiler olarak adlandırılırlar. Bu bireyler stresin olumsuz etkisinden de daha kolay kurtulabilirler (Durna, 2005).

1.3.2.4.3. C Tipi Kişilik Yapısı

C tipi kişilik yapısı pasiflik, dinginlik, problemlerini çözememe, çoğunlukla başkalarının duygu ve ihtiyaçlarına kendi duygu ve ihtiyaçlarından daha fazla önem verme gibi özelliklerle Ogden tarafından tanımlanmaktadır (Ogden, 2004). Bu kişilik yapısına sahip bireyler başkalarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarından daha önceliğe alarak gereğinden fazla başkalarına odaklı bir şekilde yaşamlarını sürdürürler. Negatif duygularını, kaygı ve öfkelerini bastırarak çevresindeki bireylerle uyumlu ilişkiler sürdürmek belirgin özelliklerindedir. Ayrıca başka bireylerin fikirlerini katılmasalar bile onaylayarak ve uyarak diğer insanları memnun etme özelliğine sahiptirler.

Eysenck ve Temoshok çalışmalarında, C tipi kişiliğin kansere neden olan bir kişilik türü olduğunu öne sürmüşlerdir (Eysenck, 1994). Ayrıca; kanserin daha hızlı

ve kolay bir şekilde gelişmesi açısından tetikleyici bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir (Temoshok ve Dreher, 1993).

1.3.2.4.4. D Tipi Kişilik Yapısı

D tipi kişilik yapısı ilk kez 1996 yılında bir kardiyovasküler araştırma evreninde kişiliğin rolünü inceleme sürecinde tanımlanmıştır. Yüksek düzeyde sosyal içe çekilme ile eşleştirilen yüksek olumsuz duygulanım düzeyleri ile tanımlanır ve artan negatif duygusallığı yaşayan, ancak bu olumsuz duyguları sosyal etkileşimlerde ifade etmeyen kişileri belirtir (Bergvik ve diğ. 2010). Denollet'e göre; D tipi kişilik artan negatif duygulanımı ve içe kapanıklığı spontan bir şekilde deneyimleyen bireyleri ima etmektedir (Denollet ve diğ., 2003). Ayrıca; yüksek seviyelerde psikolojik sıkıntıları deneyimleme eğilimini gösteren kişilik tipolojisini temsil eder (Denollet, 2005).

Sosyal içe çekilme durumuna ve negatif duygulanıma yüksek seviyede meyilli olan genel psikolojik sıkıntı hisleri olarak karakterize edilmiş bir kişilik yapısı olarak tanımlanır. Yüksek seviyede negatif duygulanım; huzursuzluk, kaygı ve gerginlik gibi negatif hislere sahip olmak olarak tanımlanırken, sosyal içe çekilme; hislerini açığa vuramamak olarak açıklanmaktadır. Kendilerini ifade etmekte zorluk çekerler. Bu ayırıcı özellikleri kendilerinin bir birey olarak reddedilme, kabul ve değer görememe endişesinden kaynaklanmaktadır.

Depresyon ve kaygı belirtilerinin D tipi kişilik yapısına sahip olan bireylerde daha fazla görüldüğü raporlanmaktadır. Bu kişilik yapısı düşük düzeyde sosyal ilişki ve sosyal desteğin olduğundan daha düşük seviyede algılanması ile ilişkilidir. Fiziksel ve zihinsel hastalıkların tetikleyicisi olarak yorumlanan D tipi kişilik yapısı, iş yaşamında problemlere yol açmaktadır. Bu kişilik yapısı bireylerin işe devam edememek, çabuk yorulmak, daha sık hastalanıp izin kullanmak gibi sorunlardan daha fazla acı çekmesine neden olmaktadır. Kronik stresi daha yüksek düzeyde tecrübe etmektedir. Bu nedenle, stres ile ilişkili hastalıklar bu kişilik yapısına sahip bireylerde sık sık görülmektedir.

Sağlığa zararlı etkileri olan belirleyici özelliklerin etkileşimini gösterir. Son araştırmalar D tipi kişilik yapısına sahip olan bireylerin zihinsel rahatsızlıkların yanında somatik hastalıklara da eğilimli olduğunu ispatlamıştır. Bu çalışmalarda D tipi kişilik yapısı ve kalp hastalıkları, tükenmişlik, uyku problemleri, bazı dermatolojik rahatsızlıklar arasında bir ilişki olduğu gösterilmektedir. Yoğun olumsuz duygulanım

özellikleri ve içe kapanık yapıları nedeniyle kardiyak hastalıklara, dermatolojik hastalıklara yatkın bir kişilik yapısıdır. Yani psikolojik ve biyolojik sağlık sorunların koşulsuz belirteçidir. Çeşitli hastalık durumlarında psikolojik sıkıntı, sağlık sorunu, hastalık oranı ve ölüm oranı bakımından bağımsız bir öngörücüdür. Bu kişilik yapısına sahip bireylerin kalp hastalıklarına yakalanma oranı yüksektir. Depresyon ve anksiyete bozuklukları gibi klinik bozukluklar geliştirme eğilimi beklenmektedir. Ayrıca; D tipi kişiliğe sahip bireyler sağlık sorunu ile karşı karşıya kaldıklarında bu kişiliğe sahip olmayan bireylere kıyasla tedavi aşamalarında iyileşme süreçleri daha yavaştır. Örneğin; bu kişilik yapısına sahip kardiyovasküler hastaların iyileşme süreci sahip olmayan kardiyovasküler hastaların iyileşme sürecine göre daha yavaştır ve daha sıkıntılı bir süreçtir. Bu kişilik yapısı kaygı ve depresyon içeren psikolojik sıkıntı belirtisi ile ilişkili olması nedeniyle kardiyovasküler hastalarda zayıf klinik sonuçları öngörülmektedir (Pedersen ve Denollet, 2006).

Sonuç olarak, D tipi kişilik yapısı kişilik tiplerinin önemli bir anlamı ve etkinliği olduğunu, özelliklerin interaktif etkilere sahip olduğunu, olumsuz duygulanım ve içe kapanıklığın dar özelliklerinin nevrotik ve dışa dönük gibi geniş özelliklerden daha fazla bireyin hayatında etkin olduğunu ima etmektedir.

1.3.2.4.4.1. Olumsuz Duygulanım (Negative Affectivity)

Günlük hayatta deneyimlenen tecrübelerle olumsuz anlam yüklemeye ve negatif bakış açısı ile yorumlamaya eğiliminde olmak anlamına gelmektedir. Karamsarlık ve kaygı duygusu baskın olan duygu deneyimidir (Denollet, 2005).

1.3.2.4.4.2. Sosyal İçe Çekilme (Social Inhibition)

Sosyal etkileşimlerde duygusal deneyimleri ve davranışları sergileme konusunda bilinçli ve tutarlı bir şekilde engelleme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Denollet'e göre SI; sosyal durumlarda duyguları ifade etmeyi bilinçli olarak engelleme eğilimidir (Denollet, 2005). Social inhibition'ı yüksek olan bireyler genellikle inançlarını ve hislerini ifade etmemeye meyillidirler (Emons, Meier ve Denollet, 2007). Sosyal ortamda kabul görmeme ve reddedilme kaygısı nedeniyle sosyal içe çekilme özelliği gösterirler. Bu özellikleri iş yaşamında kendilerini ifade etmelerinde ve sorunlar ile başa çıkmalarında zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır.

1.3.2.4.4.3. Depresyon

Depresyon olumsuz ruh hali ve faaliyete karşı isteksizlik durumu olarak tanımlanır. Genellikle sıkıntı, acı, zevk alamama ve suçluluk eğilimleri görülmektedir. Bireyin sağlığına zarar verebilecek davranışlara sebep olabilir. Wang ve arkadaşları 2002 yılında yapılmış çalışmada depresif hastaların nevroitik-anksiyete ve saldırganlık- düşmanlık üzerine anlamlı derecede daha yüksek puan aldıklarını, ancak aktivite ve sosyalliğin daha düşük olduğunu bulmuşlardır (Wang ve diğ., 2002).

1.3.2.4.4.4. Kaygı

Kaygı, kişilerin potansiyel bir tehditle baş etmesine yardımcı olan uyarlanabilir bir korku olarak tanımlanabilir. Bu korku yanlış uyarlandığında, durumların doğasına uygun olmayan veya orantısız olan tehdit tepkileri şeklinde ortaya çıkar. Kaygı, bireylerin tehdit edici durumlarla etkili bir şekilde başa çıkmasını önleyebilir, bu da günlük hayatta performans ve işlevselliğin azalmasına neden olabilir. Birçok çalışma sonucunda, major depresif bozukluğu görülen hastalarda anksiyetenin (kaygı) oldukça yaygın olduğu görülmüştür. (Malinowski, Veselka ve Atkinson, 2017)

1.3.2.4.4.5. Aksiliklerle Başa Çıkabilme

Her insan yaşamı boyunca engellerle karşılaşır. Bazı insanlar bu aksiliklere kısa sürede çözüm bulur ve başa çıkabilirken bazı insanlar uzun süreler aynı aksiliklerle yaşamlarını sürdürür ve duygusal yaralar alırlar.

İyimser olmak ve kötümser olmak bireyin hayatını kolaylaştıran ya da zorlaştıran önemli bir etkidir. İyimserler genellikle aksiliklerle daha iyi başa çıkarken, kötümserler daha çok zorlanırlar (Carver ve diğ., 1993).

1.4. İş Doyumu

1920'lerde ilk kez araştırılmaya başlanmış olan iş doyumu kavramının önemi ancak 1940'lı yıllarda tam olarak fark edilmiştir. İş hayatı, çalışanlara iş hakkında tecrübeler edinmesine ek olarak, her çalışma gününde deneyimlenen farklı duyguların yığılmasına da yol açmaktadır. Bu tecrübeler çalışanın işi hakkında zihinsel ve duygusal olarak bir tutum oluşmasına neden olmaktadır. Bireyin işi hakkında negatif birikimleri işinden ve işyerinden hoşnut olmayan, mutsuz çalışanlar oluşmasına sebep olmaktadır. Aslında hedef, çalışanların yaptıkları işten ve işi ile ilgili şartlardan hoşnut olmaları ve böylece bir doyum elde etmeleridir. Bir bireyin iş doyumunu, işle ilgili

pek çok etken belirlemektedir. Ancak İş ile ilgili etkenleri yorumlama ve işi hakkında bir tutum oluşturma ise bireyin kendisiyle ilgilidir. Bu sebeple bir iş yerinde çalışan iki kişiden biri iş doyumunu elde etmesine rağmen, diğerinin işi hakkında doyumsuzluk hissetme durumu ortaya çıkabilmektedir (Eğinli, 2009).

İş doyumunu kavramı çalışan bireyin işi, iş çevresi hakkında sahip olduğu tutum anlamına gelmektedir (Williams ve Anderson, 1991). İş doyum düzeyini değiştiren çok sayıda değişken vardır. Bu değişkenler bireysel ve çevresel faktörler olmak üzere iki çatı altında incelenebilir. Bireysel etkenler çalışan birey ile ilgili olan özelliklerdir. Bunlar; cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, çocuk sahibi olup olmaması, yaşadığı sosyo-kültürel çevre, inançlar, değerler, kişilik yapısı, zekâ, deneyim, işini tercih etme nedeni, mesleki eğitim imkânı, genel yaşam doyumunu, stresle baş edebilme becerisi ve genel sağlık durumu gibi özelliklerden oluşmaktadır. Çevresel ve örgütsel faktörler ise; işin niteliği, maaş, kurum içi ilişkiler, çalışma şartları, iş güvenliğinin olup olmaması, yönetim biçimi, idari görev alma, karar alma aşamasında etkin rol alma, takdir edilme isteği, çalışma arkadaşları ve yöneticiler ile ilişkiler, çalıştığı yere ulaşım imkânı, iş yükü ve güçlüğü gibi özelliklerdir (Aksayan, 1990). İş doyumları düzeyleri yüksek olan çalışanlar, işleri hakkında olumlu duygu (Robbins ve Judge, 2012), tutum ve davranışlara sahiptirler. Çağdaş yönetim anlayışı için iş doyumunu önemli bir faktördür. İş doyumunu karşılayan kurumlar çalışan ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmazken, iş doyumunu karşılamayan kurumların çalışan ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşamaktadırlar (Türk, 2007).

İş doyumunu, bireyin işi hakkında öznel ve içsel duygularını temsil eder. Genellikle, gözlenemez fakat bireyin hareketleri değerlendirilerek sonuca varılabilir. Bireyin sahip olmak istediği ya da hakkı olduğunu düşündüğü ödüller elde ettiği durumlarda deneyimlenir (Eğinli, 2009).

İş hayatında olumsuz deneyimler yaşayan bireylerin bazıları tepkisiz kalarak durumu kabullenirken, bazı bireyler tepkisel davranışlar göstermektedir. Bu durum, iş doyumunu bakımından çalışanlarda bireysel farklılıkların rolüne vurgu yapmaktadır. İş doyum düzeyi yüksek olan çalışanlar daha mutlu, huzurlu, üretken, fiziksel ve ruhsal olarak daha sağlıklıdırlar. Çalışanların beklentileri, ihtiyaçları karşılandığı, bireyin özellikleri ile işin gerektirdiği nitelikler uyuştugu zaman iş doyumunu gerçekleştirmektedir (Köksal, 2014).

Kişilik yapılarının iş doyumunu ile ilişkisini inceleyen çalışmalar, doyum düzeyi yüksek olan çalışanların daha hoşgörülü ve kararlı kişiliğe sahip olan, doyum düzeyi

düşük olan çalışanların ise hedef belirlemede gerçek dışı, çevresel zorluklarla başa çıkamayan ve değişim göstermeyen bir kişilik yapısına sahip bireyler olduğu sonucuna varmıştır. Öz güvenli çalışanların daha çok doyum elde ettikleri ifade edilmektedir. Kendini gerçekleştirme seviyesine ulaşmış bir bireyin rekabet gerektiren işe daha fazla önem verdiği, başarıyı daha çok hedeflediği, daha çok sorumluluk almaya hevesli, onay ve övgüye daha az ihtiyaç duyduğu, eleştirilerden daha az etkilendiği, işi ile ilgili uyumsuzluğu daha az yaşadığı belirtilmiştir (Başaran, 1982) .

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanma yöntemleri ve verilerin analizinde kullanılan istatistiksel analizler yer almaktadır.

2.1.Araştırmanın Amacı ve Modeli

D tipi kişilik yapısına sahip olan ve olmayan akademisyenlerde iş doyumunu inceleyen bu araştırma, kesitsel ve ilişki tarayıcı nitelik ile gerçekleştirilmiştir. “Tarama modellerinde amaç, bir olguyu betimlemektir. Geçmişte ya da şu anda var olan bir olayı ortaya koymayı amaçlar. Araştırmanın dört işlevinden (anlama, açıklama, yordama, genelleme) birincisi olan anlama işlevini ortaya koyar. Araştırmada yer alan özne ve nesnelere olduğu haliyle incelenir. Üzerinde değişiklik yapılmaz ve ya sabit tutulmaz. Araştırılacak olan olay ya da durum olduğu gibi alınır. Araştırılacak olan olay ya da durum gözlemlenir ve tanımlanmaya çalışılır” (Karasar, 1994).

Tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli için en az iki değişken gereklidir. Bağımsız değişkene göre gruplar oluşturulur ve bağımlı değişken ile arasında fark olup olmadığı tespit edilmek için karşılaştırma yapılır. Aralarında ilişki kurulacak değişkenler belirlenir ve sembolleştirilir. Bu sembolleştirme ile ilişkisel bir çözümlemeye doğru gidilme amaçlanır (Karasar, 1994).

2.2.Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Çalışmanın evrenini Haliç Üniversitesinde tam zamanlı olarak çalışan akademisyenler (Profesör, Doçent, Yardımcı Doçent, Öğretim Görevlisi, Araştırma Görevlisi) oluşmaktadır. Akademik unvanlar açısından bakıldığında katılımcıların 33’ü araştırma görevlisi (%28.7), 41’i öğretim görevlisi (%35.7), 28’i yardımcı doçent doktor (%24.3), 3’ü doçent doktor (%2.6) ve 10’u profesör doktordur (%8.7). Çalışmanın veri toplama aşaması için belirlenen sürede 115 kişiye ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini 23-79 yaş arası bireyler oluşturmaktadır. Katılımcıların 82’si kadın (%71.3), 33’ü erkektir (%28.7). Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında 68 tanesi evli (%59.1) ve 47 tanesi bekârdır (%40.9).

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada toplam dört adet veri toplama aracı kullanılmıştır. İlk olarak katılımcıların Sosyo-demografik bilgilerini belirlemek amacıyla oluşturulan Demografik bilgi formu kullanılmıştır. İkinci olarak katılımcıları D tipi kişilik olan ve D tipi kişilik olmayan olarak ayırabilmek için D tipi kişilik ölçeği kullanılmıştır. Üçüncü olarak, katılımcıların iş doyumunu ölçmek amacıyla Minnesota İş Doyum Ölçeği kullanılmıştır. Son olarak, Katılımcıların depresyon derecesini belirlemek amacıyla Beck Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Katılımcılara bu ölçme araçları yüz yüze görüşme ile iletilmiş ve uygulanmıştır.

2.3.1.Sosyo-demografik Veri Formu

Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, bu kurumda ne kadar süre çalışmış olduğu, haftalık çalışma saati, gelir düzeyi, alkol ve sigara kullanım durumları ve ruhsal hastalık geçmişleri gibi bilgiler demografik bilgi formu aracılıyla belirlenmiştir.

2.3.2. D Tipi Kişilik Ölçeği (Type D Personality Scale DS-14)

Denollet tarafından geliştirilmiştir. Tip D ölçeği-14 (DS14) ; NA, SI ve Tip D'yi değerlendirmek için özellik olarak geliştirilmiştir. DS 14'ün maddeleri DS 16'dan türetilmiştir (Bergvik ve diğ., 2010) fakat NA ve SI'nın değerlendirilmesini artırmaya yönelik yeni maddeler de içermektedir (Denollet, 2000). DS 14 ölçeği toplam 14 madde içermekle beraber; NA ve SI'yı ölçen iki alt ölçekten oluşur. Her iki alt ölçekte 7 madde içerir. Her bir madde 0-4 arasında puanlanan likert tipi bir ölçektir.

Toplam puan iki alt ölçek için de 0-28 arasındadır. Her iki alt ölçeğin de kesim noktası 10 dur. Her iki alt ölçeğinde test-retest geçerliliği iyi ve internal geçerliliği yüksektir. Cronbach α değerleri NA için 0.88, SI için 0.86 olarak bulunmuştur (Denollet, 2005). Ölçeğin psikometrik kalitesi ve prognostik gücü Belçikalı kardiyak hastalarda istatistiksel olarak 21 kanıtlanmıştır. Güvenilirliği kanıtlanmıştır (Denollet, 2000-Denollet, 1998). Her iki alt ölçeğin de geçerliliği kanıtlanmıştır. NA ve SI alt ölçeklerinin yapısal ve internal tutarlılığı Danimarkalı ve Alman kardiyak hastalarda yapılan araştırmalarda desteklenmiştir. (Pedersen, Denollet, 2004- Grande ve diğ., 2004). Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Alçelik ve arkadaşları tarafından yapılmış olup, iç tutarlılık değeri olumsuz duygulanım için 0.72 ve sosyal inhibisyon

için 0.82 elde edilmiştir (Alçelik ve diğ., 2012).

2.3.3.Minnesota İş Doyum Ölçeği

1967 yılında Dawis, Weiss, England ve Lofquist tarafından geliştirilmiştir. Ülkemizde 1985 yılında Baycan tarafından Türkçeye uyarlanmış, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılmış (Cronbach Alpha= 0.77) ve kullanılmıştır. Minnesota İş Doyum Ölçeği (Short Form Minnesota Satisfaction Questionnaire, MSQ) içsel ve dışsal doyum faktörlerini meydana çıkaran özellikleri olan, 20 maddeden oluşan beşli likert tipi (1'den 5'e kadar değişen puanlamaya sahip) bir araçtır. Değerlendirmede her ifade için çok memnunum, memnunum, kararsızım, memnun değilim, hiç memnun değilim şeklinde ki beş seçenektan birisinin işaretlenmesi istenir. “çok memnunum” seçeneği beş puan, “memnunum” dört, “kararsızım” üç, “memnun değilim” iki ve “hiç memnun değilim” seçeneğini seçen katılımcının aldığı puan ise birdir. 39 Anketten genel doyum, içsel ve dışsal doyum puanları elde edilmektedir. Genel doyum puanı, maddelerden elde edilen puanların toplamının 20'ye bölünmesiyle bulunmaktadır. İçsel doyum boyutun maddeleri 1.2.3.4.7.8.9.10.11.15.16.20'dir. İçsel doyum puanı, içsel faktörleri oluşturan maddelerden elde edilen puanların toplamının 12'ye bölünmesi ile oluşur. Dışsal doyum boyutunun maddeleri 5.6.12.13.14.17.18.19'dur. Dışsal doyum puanı da dışsal faktörleri içeren maddelerden elde edilen puanların toplamının 8'e bölünmesi ile bulunur (Aksayan, 1990).

2.3.4.Beck Depresyon Ölçeği

Depresyon riskini belirlemek ve depresif belirtilerin düzeyini ölçmek için uygulanan ve 21 sorudan oluşan likert tipi ölçektir. Beck tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe geçerlik çalışması Nesrin Hisli Şahin tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe için geçerlik ve güvenilirlik makalesinde kesme puanı 17 olarak kabul edilmiştir (Hisli, 1989).

2.4.Verİ Toplama Yöntemi

Çalışmanın ilk aşamasında, D tipi kişilik için yüksek risk taşıyan bireyleri saptamak amacıyla D tipi Kişilik ölçekleri yüz yüze uygulanmıştır. İkinci aşamada her bir katılımcıya yürütücü işlevleri ölçmek amacıyla Demografik bilgi formu, Minesota iş doyum ölçeği, Beck depresyon ölçeği görüşmecî tarafından uygulanmıştır.

2.5.Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programından yararlanılmıştır. Toplanan veriler bir araya getirilmiş ve kodlanmıştır. Daha sonra kodlanan veriler SPSS programının veri tabanına aktarılmış ve analizler yapılmıştır. Verilerin niceliksel özellikleri sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma olarak verilmiştir. Katılımcıların ölçek skorları arasındaki ilişki Pearson veya Spearman testi ile incelenmiştir. D tipi kişilik yapısının iş doyumunu ölçek skorları üzerine etkisi regresyon analizi ile incelenmiştir.

BÖLÜM 3

3.BULGULAR

Araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen veriler SPSS 23.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. İstatistiksel analizlere geçilmeden önce verilerin normal dağılıma sahip olup olmadıkları kontrol edilmiştir. Yapılan Shapiro Wilk analizi sonrasında verilerin normallik sayıltısını karşılamadığı tespit edilmiş ($p<.05$), bu sebepten analizlerde parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

Bulgular dört adımda verilecektir. İlk olarak katılımcılara ilişkin demografik bilgiler aktarılacak, daha sonra D-tipi kişilikle diğer değişkenlerin ilişkisine bakılan ki kare analiz sonuçları verilecek ve daha sonra değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerine bakmak için yapılan Spearman korelasyonları sunulacak, son adımda ise Minnesota İş Doyum Ölçeği'nden alınan puanları yordamak için yapılan regresyon analizi sonuçlarına yer verilecektir.

3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmanın örneklemini 23-79 yaş arası bireyler oluşturmaktadır ($X= 38.40$, $SS=13.83$). Katılımcıların 82'si kadın (%71.3), 33'ü erkektir (%28.7). Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında 68'i evli (%59.1) ve 47'si bekadır (%40.9).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Ortalama (X)	Standart Sapma (SS)
Yaş	38.40	13.83
Çalışma süresi (yıl)	5.98	4.57
Haftalık çalışma saati	37.52	6.03
	Sıklık (N=106)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	82	71.3
Erkek	33	28.7
Medeni Durum		
Evli	68	59.1
Bekar	47	40.9
Akademik unvan		
Araştırma görevlisi	33	28.7
Öğretim görevlisi	41	35.7
Yrd. Doç. Dr.	28	24.3
Doçent	3	2.6
Profesör	10	8.7
Gelir düzeyi		
3000-5000 TL	87	75.7
5001-7000 TL	13	11.3
7001- 10000 TL	8	7.0
10001 TL ve üzeri	7	6.1
Sigara kullanımı		
Var	30	26.1
Yok	85	73.9
Alkol kullanımı		
Var	34	29.6
Yok	81	70.4
Psikiyatrik başvuru		
Var	3	2.6
Yok	112	97.4

Akademik unvanlar açısından bakıldığında ise katılımcıların 33'ü araştırma görevlisi (%28.7), 41'i öğretim görevlisi (%35.7), 28'i yardımcı doçent doktor (%24.3), 3'ü doçent doktor (%2.6) ve 10'u profesör doktordur (%8.7). Katılımcıların 87'si 3000-5000 TL gelir aralığında (%75.7), 13'ü 5001-7000 TL gelir aralığında (%11.3), 8'i 7001-10000 TL gelir aralığında (%7) ve 7'si 10001 TL ve üzeri gelir aralığındadır (%6.1). Katılımcıların 30'u sigara kullanmakta (%26.1), 85'i sigara kullanmamaktadır (%73.9). Katılımcıların 34'ü alkol kullanımı olduğunu beyan ederken (%29.6), 81'i alkol kullanmadığını bildirmiştir (%70.4). Son olarak katılımcılara daha önce psikiyatrik bir başvuruları olup olmadığı sorulmuş ve 3'ü olduğunu (%2.6), 112'si ise daha önce psikiyatrik bir başvurusu olmadığını (%97.4) beyan etmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgilere Tablo 1'den ulaşılabilir.

3.2. D Tipi Kişilikle Bağlantılı Demografik Verilere İlişkin Yapılan Ki Kare Analizleri

Bu bölümde D-tipi kişilikle bağlantılı olabileceği düşünülen demografik değişkenlere ilişkin yapılan ki-kare bağımsızlık testi sonuçlarına yer verilecektir. Bu bağlamda cinsiyet, medeni durum, akademik unvan, gelir düzeyi, sigara ve alkol kullanımı ve katılımcıların daha önce psikiyatrik bir başvurusu olup olmamalarının D-tipi kişilikle bağlantılarına bakılacaktır.

3.2.1. D Tipi Kişilik ve Cinsiyet

D-tipi kişilik ve cinsiyet arasında bir bağlantı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare bağımsızlık testi sonuçları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. D Tipi Kişilik ve Cinsiyet

			D-tipi kişilik		X ² (Pearson Chi Square)	p
			Var	Yok		
Cinsiyet	Kadın	Dağılım	28 (82.4%)	54 (66.7%)	2.88	.115
	Erkek	Dağılım	6 (17.6%)	27 (33.3%)		

Grupların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %82.4'ünün ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %66.7'sinin kadın katılımcılar olduğu görülmektedir. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %17.6'sının erkeklerden ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %33.3'ünün erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre cinsiyet ile D-tipi kişilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağımlılık bulunamamıştır ($X^2= 2.88, p>.05$).

3.2.2. D Tipi Kişilik ve Medeni Durum

D-tipi kişilik ve medeni durum arasında bir bağıntı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare bağımsızlık testi sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. D-tipi Kişilik ve Medeni Durum

			D-tipi kişilik		X ² (Pearson Chi Square)	p
			Var	Yok		
Medeni Durum	Bekar	Dağılım	19 (55.9%)	49 (60.5%)	.21	.68
	Evli	Dağılım	15 (44.1%)	32 (39.5%)		

Grupların medeni duruma göre dağılımına bakıldığında D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %55.9'unun ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %60.5'ini bekarların oluşturduğu görülmektedir. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %44.1'inin evli, D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların ise %39.5'inin evli olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre medeni durum ile D-tipi kişilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağımlılık bulunamamıştır ($X^2 = .21, p > .05$).

3.2.3. D Tipi Kişilik ve Akademik Unvan

D-tipi kişilik ve akademik unvan arasında bir bağıntı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare bağımsızlık testi sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. D Tipi Kişilik ve Akademik Unvan

			D-tipi kişilik		X ² (Fischer's Exact)	p
			Var	Yok		
Akademik Unvan	Araştırma Görevlisi	Dağılım	13 (38.2%)	20 (24.7%)	3.18	.527
	Öğretim Görevlisi	Dağılım	12 (35.3%)	29 (35.8%)		
	Yrd. Doç. Dr.	Dağılım	6 (17.6%)	22 (27.2%)		
	Doç. Dr.	Dağılım	0 (0%)	3 (3.7%)		
	Prof. Dr.	Dağılım	3 (8.8%)	7 (8.6%)		

Grupların akademik unvan açısından dağılımına bakıldığında D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %38.2'sinin ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %24.7'sinin araştırma görevlisi olduğu görülmektedir.

D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %35.3'ünün ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %35.8'inin öğretim görevlisi olduğu bulunmuştur. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %17.6'sının ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %27.2'sinin yardımcı doçent doktorlardan oluştuğu ortaya çıkmıştır. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların arasında doçent doktor bulunmazken, D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %3.7'sini doçent doktorlar oluşturmaktadır. Son olarak D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %8.8'inin ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %8.6'sının profesör doktorlardan oluştuğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre akademik unvan ile D-tipi kişilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağımlılık bulunamamıştır ($X^2= 3.18, p>.05$).

3.2.4. D Tipi Kişilik ve Gelir Düzeyi

D-tipi kişilik ve gelir düzeyi arasında bir bağıntı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare bağımsızlık testi sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. D Tipi Kişilik ve Gelir Düzeyi

			D-tipi kişilik		X ² (Fischer's Exact)	p
			Var	Yok		
Gelir Düzeyi	3000-5000 TL	Dağılım	13 (38.2%)	20 (24.7%)	4.25	.238
	5001-7000 TL	Dağılım	12 (35.3%)	29 (35.8%)		
	7001-10000 TL	Dağılım	6 (17.6%)	22 (27.2%)		
	10001 TL ve üzeri	Dağılım	0 (0%)	3 (3.7%)		

Grupların gelir düzeyi açısından dağılımına bakıldığında D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %38.2'sini ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %24.7'sini 3000-5000 TL gelir düzeyine sahip katılımcılar oluşturmaktadır. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %35.3'ünü ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %35.8'ini 5001-7000 TL gelir düzeyine sahip katılımcılar oluşturmaktadır. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %17.6'sını ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %27.2'sini 7001-10000 TL gelir düzeyine sahip katılımcılar oluşturmaktadır.

D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %0'ını ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %3.7'sini 10001 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip katılımcılar oluşturmaktadır. Analiz sonuçlarına göre gelir düzeyi ile D-tipi kişilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağımlılık bulunamamıştır ($X^2= 4.25, p>.05$).

3.2.5. D Tipi kişilik ve Sigara Kullanımı

D-tipi kişilik ve sigara kullanımı arasında bir bağıntı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare bağımsızlık testi sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. D Tipi Kişilik ve Sigara Kullanımı

			D-tipi kişilik		X ² (Pearson Chi Square)	p
			Var	Yok		
Sigara Kullanımı	Kullanan	Dağılım	11 (32.4%)	19 (23.5%)	.98	.356
	Kullanmayan	Dağılım	23 (67.6%)	62 (76.5%)		

Grupların sigara kullanımı açısından dağılımına bakıldığında D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %32.4'ünü ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %23.5'ini sigara kullananlar oluşturmaktadır. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %67.6'sını sigara kullanmayan grup oluştururken, D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %76.5'i sigara kullanmayan grup oluşturmaktadır. Analiz sonuçlarına göre sigara kullanımı ile D-tipi kişilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağımlılık bulunamamıştır ($X^2= .98, p>.05$).

3.2.6. D Tipi Kişilik ve Alkol Kullanımı

D-tipi kişilik ve alkol kullanımı arasında bir bağıntı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare bağımsızlık testi sonuçları Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. D Tipi Kişilik ve Alkol Kullanımı

			D-tipi kişilik		X ² (Pearson Chi Square)	p
			Var	Yok		
Alkol Kullanımı	Kullanan	Dağılım	11 (32.4%)	23 (28.4%)	.18	.823
	Kullanmayan	Dağılım	23 (67.6%)	58 (71.6%)		

Grupların alkol kullanımı açısından dağılımına bakıldığında D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %32.4'ünü ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %28.4'ünü alkol kullananlar oluşturmaktadır. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %67.6'sını alkol kullanmayan grup oluştururken, D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %71.6'sını alkol kullanmayan grup oluşturmaktadır. Analiz sonuçlarına göre alkol kullanımı ile D-tipi kişilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağımlılık bulunamamıştır ($X^2 = .18, p > .05$).

3.2.7. D Tipi Kişilik ve Psikiyatrik Başvuru Öyküsü

D-tipi kişilik ve psikiyatrik başvuru öyküsü arasında bir bağıntı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare bağımsızlık testi sonuçları Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. D Tipi Kişilik ve Psikiyatrik Başvuru Öyküsü

			D-tipi kişilik		(Pearson Chi Square)	p
			Var	Yok		
Psikiyatrik Başvuru Öyküsü	Var	Dağılım	1 (2.9%)	2 (2.5%)	.02	1.00
	Yok	Dağılım	33 (97.1%)	79 (97.5%)		

Grupların psikiyatrik başvuru öyküsü açısından dağılımına bakıldığında D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %2.9'unu ve D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların 2.5'ini psikiyatrik başvuru öyküsü bulunanlar oluşturmaktadır. D-tipi kişiliğe sahip katılımcıların %97.1'ini psikiyatrik başvuru öyküsü olmayan grup oluştururken, D-tipi kişiliğe sahip olmayan katılımcıların %97.5'ini psikiyatrik başvuru öyküsü olmayan grup oluşturmaktadır. Analiz sonuçlarına göre psikiyatrik başvuru öyküsü ile D-tipi kişilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bağımlılık bulunamamıştır ($X^2 = .02$, $p > .05$).

3.3. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlara İlişkin Yapılan Analizler

Bu bölümde araştırma değişkenlerinin birbirleriyle ilişkilerini saptamaya yönelik yapılan Spearman korelasyon analizi sonuçları aktarılacaktır. Analiz sonuçlarına Tablo 9'dan ulaşılabilir.

Olumsuz duygulanım ile sosyal inhibisyon ($r = .55$, $p < .001$), D-tipi kişilik toplam puanı ($r = .92$, $p < .001$) ve Beck Depresyon Ölçeği toplam puanı ($r = .59$, $p < .001$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Olumsuz duygulanım ile içsel doyum ($r = -.36$, $p < .001$) ve Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanı ($r = -.28$, $p < .01$) arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal inhibisyon ile D-tipi kişilik toplam puanları ($r = .81$, $p < .001$) ve Beck Depresyon Ölçeği toplam puanı ($r = .29$, $p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunurken, sosyal inhibisyon ile içsel doyum ($r = -.30$, $p < .01$) ve Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanı ($r = -.26$, $p < .01$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

D-tipi kişilik toplam puanı ile Beck Depresyon Ölçeği toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = .54$, $p < .001$). D-tipi kişilik toplam puanı ile içsel doyum ($r = -.38$, $p < .01$) ve Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanı ($r = -.31$, $p < .01$) arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Beck Depresyon Ölçeği toplam puanı ile içsel doyum ($r = -.28$, $p < .01$) ve Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanı ($r = -.23$, $p < .05$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

İçsel doyum ile dışsal doyum ($r = .35$, $p < .001$) ve Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanı ($r = .79$, $p < .001$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler mevcuttur.

Son olarak dışsal doyum ile Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .77, p < .001$).

Tablo 9. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

Değişken	1	2	3	4	5	6	7
1. Olumsuz Duygulanım	1	.55***	.92***	.59***	-.36***	-.12	-.28**
2. Sosyal İnhibisyon		1	.81***	.29**	-.30**	-.11	-.26**
3. D-tipi Kişilik Toplam Puanı			1	.54***	-.38**	-.13	-.31**
4. Beck Depresyon Ölçeği Toplam Puanı				1	-.28**	-.16	-.23*
5. İçsel Doyum					1	.35***	.79***
6. Dışsal Doyum						1	.77***
7. Minnesota İş Doyum Ölçeği Toplam Puan							1

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

3.4. Minnesota İş Doyum Ölçeği Toplam Puanlarını Yordayan Değişkenler

Bu bölümde Minnesota İş Doyum Ölçeğini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına yer verilecektir. Regresyon analizlerine geçilmeden önce birbiriyle ilişkili değişkenlerin denkleme konulabilmesi sebebiyle korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir (Tablo 9). Regresyon denklemine yordayıcı değişkenler olarak yaş, haftalık çalışma süresi, sosyal inhibisyon ve olumsuz duygulanım eklenmiş ve stepwise metoduyla aşamalı regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına Tablo 10'dan ulaşılabilir.

Tablo 10. Minnesota İş Doyum Ölçeği Toplam Puanlarını Yordayan Değişkenler

Yordayıcı	Yordanan	R	R ²	Standart Hata	B	βeta	F	t
1)Olumsuz duygulanım	Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanı	.30	.09	.01	-.02	-.30	11.56	-3.40**
2)Sosyal inhibisyon								
3)Yaş								
4)Haftalık çalışma süresi								

** p < .01

Tablo 10 incelendiğinde Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanını yordanan; olumsuz duygulanım, sosyal inhibisyon, yaş ve haftalık çalışma süresinin yordayıcı olarak alındığını analiz sonucunda Minnesota İş Doyum Ölçeği toplam puanını yordayan tek değişkenin olumsuz duygulanım olduğu ($F_{1-114} = 11.56$, $p < .01$) ve bu değişkenin toplam varyansın %9'unu açıkladığı tespit edilmiştir.

4.TARTIŞMA

Bu çalışmada akademisyenlerde D tipi kişilik yapısı ve iş doyumunu arasındaki ilişkinin araştırılmasının yapılması amaçlanmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde belirtilen amaçlar doğrultusunda elde edilen bulgular ilgili alan yazındaki diğer araştırma sonuçları ile birlikte ele alınarak karşılaştırılmıştır.

Çalışma sonucunda D tipi kişilik yapısına sahip olan bireylerin yaygınlığının % 29.4 olduğu, D tipi kişilik yapısına sahip olmayan bireylerin yaygınlığı ise % 70.4 olduğu bilgisine erişilmiştir. Bu konuda literatürde, Tekin ve arkadaşları tarafından 2017 yılında yapılmış “Türkiye’de çalışan sağlık personellerinde D tipi kişilik yapısı ve tükenmişlik sendromu arasındaki ilişki” isimli çalışmada D tipi kişilik yaygınlığı % 38.3’dür (Tekin ve diğ., 2017). Abolghasemi ve arkadaşları tarafından 2014 yılında yapılmış bir araştırmada koroner kalp hastalarında D tipi kişilik yaygınlığı %38.1, sağlıklı katılımcı grubunda ise %25 olduğu sonucu elde edilmiştir. Sonuçlar koroner kalp hastalarında D tipi kişiliğin sağlıklı katılımcılara göre daha yaygın olduğunu göstermektedir (Abolghasemi ve diğ., 2014). Alçelik ve arkadaşları tarafından 2012 yılında yapılmış çalışmada D tipi kişilik yaygınlığı D tipi olmayan hastalarla karşılaştırıldıklarında %27,7 bulunmuştur (Alçelik ve diğ., 2012). Oginska-Bulik tarafından yürütülen bir araştırmada D tipi kişilik yaygınlığı % 27.8 olduğu tespit edilmiştir (Oginska-Bulik, 2006). Denollet tarafından 2005 yılında yapılmış çalışmada D tipi kişilik yaygınlığı % 21 olarak bulunmuştur (Denollet, 2005). Polman ve arkadaşları tarafından 2010 yılında yapılmış çalışmada D tipi kişilik yaygınlığı % 24.9 olarak bulunmuştur (Polman ve diğ., 2010). Pelle ve arkadaşları tarafından 2008 yılında yapılmış çalışmada D tipi kişilik yaygınlığı % 21.7 olarak bulunmuştur (Pelle ve diğ., 2008).

Bu çalışma sonunda D-tipi kişilik toplam puanı ile Beck Depresyon Ölçeği toplam puanı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r = .54$, $p < .001$). Alçelik tarafından 2012 yılında yapılan çalışmada D tipi kişiliği olan hastaların, D tipi olmayan hastalarla karşılaştırıldıklarında ortalama anksiyete ($p < .01$) ve depresyon ($p < .01$) skorlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Alçelik ve diğ., 2012). Denollet ve arkadaşları tarafından 2012 yılında yapılmış çalışma sonucunda tip D kişilik yapısına sahip olan hastalar genel sağlık, sosyal işlevsellik, rol işlevleri, duygusal, zihinsel sağlık durumları diğer hastalar ile

kıyaslandığında klinik olarak anlamlı, daha düşük düzeyde olduğu bulgusuna erişilmiştir (Denollet ve diğ., 2012). Spindler ve arkadaşları tarafından 2007 yılında yapılmış çalışmada D tipi kişilik sahibi hastaların yüksek kaygı yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Spindler ve diğ., 2007). Schiffer ve ark. tarafından 2008 yılında yapılmış çalışmada D tipi kişilik yapısının kronik kalp yetmezliği hastalığına yatkın olduğu bulgusu elde edilmiştir (Schiffer ve diğ., 2008). Sürgit tarafından 2010 yılında yapılmış çalışmada Tip D kişilik ile intihar riski arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (Sürgit, 2010). Park ve arkadaşları tarafından 2014 yılında yapılan çalışmanın sonucunda D tipi kişilik yapısının intihar düşüncesi ve intihar girişimi öyküsü ile ilişkili görünmektedir (Park ve diğ., 2014).

Mommersteeg ve arkadaşları D tipi kişilik yapısına sahip bireylerin diğerlerine göre daha fazla tükenmişlik deneyimlediklerini açıklamaktadırlar (Mommersteeg ve diğ., 2012). Polman ve arkadaşları tarafından 2010 yılında üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, stres ve tükenmişlik seviyelerinde artış olduğu algılanması, D tipi kişilik yapısı ile ilişkili olduğunu belirtilmektedir (Polman ve diğ., 2010). Oginska-Bulik tarafından 2006 yılında, hemşire ve psikiyatristlerden oluşmuş olan bir örneklem grubu ile yürütülmüş çalışmada, D tipi kişilik yapısına sahip katılımcıların duygusal tükenmişlik düzeylerinin arttığı, kişisel başarı düzeylerinin ise azaldığı gözlemlenmiştir (Oginska-Bulik, 2006).

Bu çalışma sonucunda D tipi kişilik ile iş doyumunu arasında olumsuz bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde bu konu hakkında çalışmaya rastlanmadığı göze çarpmaktadır. Bu çalışma bu konuda yapılmış ilk araştırmadır. D tipi kişilik yapısının depresyon düzeyini olumlu yönde etkilemesi iş doyumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu çalışma bir takım kısıtlılıklar içermektedir. Öncelikle çalışma kesitsel bir doğaya sahip olması nedeniyle sebep ilişkisi bakımından kesin bilgi vermemektedir. Kısıtlılıklar, verilerin elde edilmesinde self-report ölçekler kullanıldığı için elde edilen veriler öznelidir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonucunda iş doyumunu, D tipi kişilik yapısının olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. D tipi kişiliğe sahip olan akademisyenler bu kişilik yapısına sahip olmayan akademisyenlerle kıyaslandıklarında depresyon düzeylerinin yüksek olduğu ve iş doyum düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırma sonucunda D tipi kişilik yapısının bireyin hayatının büyük bir bölümünü kaplayan ve iş yaşamını önemli ölçüde etkileyen iş doyumunu olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu kişilik yapısı hakkında ülkemizde yapılan çalışmalar az sayıdadır. Literatüre katkıda bulunmak için daha fazla araştırma yapılmalıdır. D tipi kişilik yapısına sahip olan bireylere stres ve kaygı ile başa çıkma stratejileri geliştirilebilmek ve bireylere farkındalık kazandırabilmek için çalışmalar yapılmalıdır.

Son olarak, literatürde D tipi kişilik yapısının yaygınlığını araştıran çalışmalar yoğun olarak batı ülkelere ait araştırmalardır. Kişilik yapısını kültürel ve biyolojik özelliklerin etkilediği bilinmektedir (Kupper ve diğ., 2011). Doğu kültürlerde bireylerin daha fazla içe dönük ve daha fazla davranışsal içe çekilme gösterdiği bildirilmiştir (Chon ve Hahn, 2001- Rubin ve diğ., 2006). Bu durum D tipi kişilik yapısının sosyal içe çekilme alt başlığı ile ilgili olduğu görülmektedir. Farklı kültürlerde D tipi kişilik yapısının yaygınlığını araştıran çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Abolghasemi, A., Taghipour, M. ve Narimani, M. (2014). A Comparison of Type D Personality and Physiologic Variables in Coronary Heart Diseases with and without Surgery. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 114, 852-857.

Aksayan, S. (1990). *Koruyucu ve Tedavi Edici Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Hemşirelerin İş Doyumu Etkenlerinin İrdelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Alçelik, A., Yildirim, O., Canan, F., Eroglu, M., Aktas, G. ve Savli, H. (2012). A Preliminary Psychometric Evaluation of The Type D Personality Construct in Turkish Hemodialysis Patients. *Journal of Mood Disorders*, 2(1), 1.

Alçıkaya, Y., (1999). *Toplam Kalite Yönetimi Çerçevesinde Hemşirelerde İş Tatmin Düzeyinin Ölçülmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Kurumları Yöneticiliği Anabilim Dalı.

Bandura, A. (1989). Human Agency in Social Cognitive Theory. *American Psychologist*, 44(9), 1175.

Bandura, A. ve Wessels, S. (1994). Self-efficacy. *Encyclopedia of Human Behavior*. New York: Academic Press.

Bandura, A. (1999). *Social Cognitive Theory of Personality*. Handbook of Personality: Theory and Research, 154-196. New York: Guilford Publications.

Bandura, A. ve Kupers, C. J. (1964). Transmission of Patterns of Self-reinforcement Through Modeling. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 69(1), 1.

Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 1-26.

Başaran, İ. E. (1982). *Örgütsel Davranışın Yönetimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Batıgün, A. D. ve Şahin, N. H. (2006). İş Stresi ve Sağlık Psikolojisi Araştırmaları İçin İki Ölçek: A-tipi Kişilik ve İş Doyumu. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 32-45.

Bergvik, S., Sorlie, T., Wynn, R. ve Sexton, H. (2010). Psychometric Properties of the Type D Scale (DS14) in Norwegian Cardiac Patients. *Scandinavian Journal of Psychology*, 51(4), 334-340.

Bryman, A. ve Cramer, D. (1997). Concepts and Their Measurement. *Quantitative Data Analysis, with SPSS for Windows*.

Boeree, C. G. (2006). Personality Theories: An Introduction. *Psychology Department*.

Burger, J. M. (2016). *Kişilik*. (5.Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları

Carver, C. S., Pozo, C., Harris, S. D., Noriega, V., Scheier, M. F., Robinson, D. S. ve Clark, K. C. (1993). How Coping Mediates The Effect of Optimism on Distress: A Study of Women With Early Stage Breast Cancer. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(2), 375.

Cervone, D., Shadel, W. G. ve Jencius, S. (2001). Social-Cognitive Theory of Personality Assessment. *Personality and Social Psychology Review*, 5(1), 33-51.

Chon, K. K. ve Hahn, D. W. (2001). Emotions and Creativity, East and West. *Asian Journal of Social Psychology*, 4(3), 165-183.

Cloninger, C. R. (1987). A Systematic Method for Clinical Description and Classification of Personality Variants: A Proposal. *Archives of General Psychiatry*, 44(6), 573-588.

Cloninger, C. R., Svrakic, D. M. ve Przybeck, T. R. (1993). A Psychobiological Model of Temperament and Character. *Archives of General Psychiatry*, 50(12), 975-990.

Cloninger, C. R. (1986). A Unified Biosocial Theory of Personality and Its Role in the Development of Anxiety States. *Psychiatric Developments*, 3(2), 167-226.

Cloninger, C. R., Przybeck, T. R., Svrakic, D. M. ve Wetzel, R. D. (1994). The Temperament and Character Inventory (TCI): *A Guide to Its Development and Use*.

Çifter, İ. (1986). *Psikiyatri*. (7. Baskı) Ankara: Gata Eğitim Yayınları.

Çimen, M., ŞAHİN, İ. (2000). Bir Kurumda Çalışan Sağlık Personelinin İş Doyumu Düzeyinin Belirlenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 5(4).

Demirci, S., Gürler, S. ve Demirci, K. (2016). Type D Personality in Patients with Tension-Type Headache: Relationships With Clinical Features and Quality of Life. *Cukurova Medical Journal*, 41(3), 521-527.

Denollet, J., Conraads, V. M., Brutsaert, D. L., De Clerck, L. S., Stevens, W. J. ve Vrints, C. J. (2003). Cytokines and Immune Activation in Systolic Heart Failure: The Role of Type D Personality. *Brain, Behavior, and Immunity*, 17(4), 304-309.

Denollet, J. (2005). DS14: Standard Assessment of Negative Affectivity, Social Inhibition, and Type D Personality. *Psychosomatic Medicine*, 67(1), 89-97.

Denollet, J. (2000). Type D Personality: a Potential Risk Factor Refined. *Journal of Psychosomatic Research*, 49(4), 255-266

Durna, U. (2005). A tipi ve B Tipi Kişilik Yapıları ve Bu Kişilik Yapılarını Etkileyen Faktörlerle İlgili Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1).

Emons, W. H., Meijer, R. R. ve Denollet, J. (2007). Negative Affectivity and Social Inhibition in Cardiovascular Disease: Evaluating Type-D Personality and its Assessment Using Item Response Theory. *Journal of Psychosomatic Research*, 63(1), 27-39.

Erden, M. ve Akman, Y. (2018). *Eğitim Psikolojisi*. (24. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Erikson, E. H. (1993). *Childhood and Society*. Newyork: W.W. Norton & Company

Ersevım, İ. (1997). *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri*. Nobel Tıp Kitabevleri.

Eysenck, H. J. (2013). *The Structure of Human Personality*. (4. Baskı) London: Routledge Press.

Eysenck, H. J., ve Wilson, G. D. (1995). *Kişiliğinizi Tanıyın*. Remzi Kitabevi.

Eysenck, H. J. (1995). *Genius: The Natural History of Creativity* (Vol. 12). London: Cambridge University Press.

Eysenck, H. J. (1994). Cancer, Personality and Stress: Prediction and Prevention. *Advances in Behaviour Research and Therapy*, 16(3), 167-215.

Eğimli, A. T. (2009). Çalışanlarda İş Doyumu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3).

Fındıkçı, İ. (1989). Kişilik Nedir? Nasıl Oluşur? *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 7, 40-51.

Fleming, J. S. (2004). Erikson's Psychosocial Developmental Stages. *JS Fleming, Psychological Perspectives on Human Development*.

Grande, G., Jordan, J., Kümmel, M., Struwe, C., Schubmann, R., Schulze, F. ve Herrmann-Lingen, C. (2004). Evaluation of The German Type D Scale (DS14) and Prevalence of The Type D Personality Pattern in Cardiological and Psychosomatic Patients and Healthy Subjects. *Psychotherapie, Psychosomatik, Medizinische Psychologie*, 54(11), 413-422.

Guilford, D. W. (1959). Consistency of The Factorial Structures of Personality Ratings from Different Source. *Journal of Abnormal and Social psychology*, 44(3), 329-344.

Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanterinin Üniversite Öğrencileri İçin Geçerliliği, Güvenirliği. *Psikoloji dergisi*, 7(23), 3-13.

Hogben, M. ve Byrne, D. (1998). Using Social Learning Theory To Explain Individual Differences In Human Sexuality. *Journal of Sex Research*, 35(1), 58-71.

Hogan, R., Hogan, J. ve Roberts, B. W. (1996). Personality Measurement and Employment Decisions: Questions and Answers. *American Psychologist*, 51(5), 469.

İnanç, B. Y. ve Yerlikaya, E. E. (2017). *Kişilik Kuramları*. (13. Baskı), Ankara: Pegem Akademi, 1-339.

Karasar, N. (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (7. Baskı), Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.

Korkmaz, İ. (2003). *Sosyal Öğrenme Kuramı, Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara; Pegem Akademi Yayıncılık.

Köknel, Ö. (2005). *Depresyon: Ruhsal Çöküntü*. (6. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Köksal, O. (2014). İş Doyumu ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Bireysel Farklılıklar. *İş ve İnsan Dergisi*, 1(1), 53-62.

Kupper, N., Boomsma, D. I., de Geus, E. J., Denollet, J. ve Willemsen, G. (2011). Nine-year Stability of Type D Personality: Contributions of Genes and Environment. *Psychosomatic Medicine*, 73(1), 75-82.

Loehlin, J. C. ve Gough, H. C. (1990). Genetic and Environmental Variation on the California Psychol. Inventory. *Journal of Personality Assessment*, (3-4), 463-468.

Malinowski, A. S., Veselka, L. ve Atkinson, B. E. (2017). An Investigation of Vulnerability Factors for Depression. *Personality and Individual Differences*, 107, 126-130.

Malone, Y. (2002). Social Cognitive Theory and Choice Theory: A Compatibility Analysis. *International Journal of Reality Therapy*. 22(1).

Mommersteeg, P. M., Denollet, J. ve Martens, E. J. (2012). Type D Personality, Depressive Symptoms and Work-related Health Outcomes. *Scandinavian Journal of Public Health*. 40(1), 35-42.

Neill, J. ve Fleming, M. (2003). Social Learning Social Cognitive Perspectives on Personality–*Lecture Notes*.

Ogden, J. (2012). *Health Psychology*. (4. Edition). USA: Newyork. McGraw-Hill Education. Open University Press.

Ogińska-Bulik, N. (2006). Occupational Stress and Its Consequences in Healthcare Professionals: The Role of Type D Personality. *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*, 19(2), 113-122.

Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T. ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4).

Öztürk M.O. (2001). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. (8. baskı). Ankara: Feryal Matbaası.

Öztürk, M. O. ve Uluşahin, A. (2011). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Nobel Tıp Kitabevleri.

Öztürk, Z. A. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde (4, 5, 6, 7 ve 8 sınıflar) Dindarlık ile Kaygı Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pedersen, S. S., Yagensky, A., Smith, O. R., Yagenska, O., Shpak, V. ve Denollet, J. (2009). Preliminary Evidence for The Cross-cultural Utility of The Type D Personality Construct In The Ukraine. *International journal of behavioral medicine*, 16(2), 108.

Pedersen, S. S. ve Denollet, J. (2006). Is Type D Personality Here To Stay? Emerging Evidence Across Cardiovascular Disease Patient Groups. *Current Cardiology Reviews*, 2(3), 205-213.

Pedersen, S. S. ve Denollet, J. (2004). Validity of The Type D Personality Construct In Danish Post-MI Patients and Healthy Controls. *Journal of psychosomatic research*, 57(3), 265-272.

Pelle, A. J., Schiffer, A. A., Smith, O. R., Widdershoven, J. W. ve Denollet, J. (2010). Inadequate Consultation Behavior Modulates The Relationship between Type D personality and Impaired Health Status in Chronic Heart Failure. *International journal of cardiology*, 142(1), 65-71.

Temoshok, L. (1993). *The Type C Connection: The Mind-bodyLink to Cancer and Your Health*. Plume Books.

Polman, R., Borkoles, E., & Nicholls, A. R. (2010). Type D Personality, Stress, and Symptoms of Burnout: The Influence of Avoidance Coping and Social Support. *British Journal of Health Psychology*, 15(3), 681-696.

Rubin, K. H., Hemphill, S. A., Chen, X., Hastings, P., Sanson, A., Coco, A. L., hen, H. (2006). A Cross-cultural Study of Behavioral Inhibition In Toddlers: East–West–North–South. *International Journal of Behavioral Development*, 30(3), 219-226.

Schermerhorn, J. R. ve Harris Bond, M. (1997). Cross-cultural Leadership Dynamics in Collectivism and High Power Distance Settings. *Leadership & Organization Development Journal*, 18(4).

Taymur, İ. ve Türkçapar, M. H. (2012). Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2).

Thomas, A. ve Chess, S. (1978). *Temperament and Development*. Newyork: Cambridge University Press.

Tözün, M., Çulhacı, A. ve Ünsal, A. (2008). Aile Hekimliği Sisteminde Birinci Basamak Sağlık Kurumlarında Çalışan Hekimlerin İş Doyumu (Eskişehir). *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 7(5), 377-384.

Türk, M. S. (2007). *Örgüt Kültürü ve İş Tatmini*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Ültanır, Y. G. (1997). *Öğrenme Kuramları*. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi.

Wang, H. W., Pasternak, J. F., Kuo, H., Ristic, H., Lambert, M. P., Chromy, B. ve Trommer, B. L. (2002). Soluble oligomers of β amyloid (1-42) inhibit long-term potentiation but not long-term depression in rat dentate gyrus. *Brain research*, 924(2), 133-140.

Williams, L. J. ve Anderson, S. E. (1991). Job Satisfaction and Organizational Commitment as Predictors of Organizational Citizenship and In-role Behaviors. *Journal of management*, 17(3), 601-617.

Yanbastı, G. (1990). *Kisilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Yanbastı, G. (1996). *Kişilik Kuramları*. (2. Basım). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Zentner, M. ve Bates, J. E. (2008). Child Temperament: An Integrative Review of Concepts, Research Programs and Measures. *International Journal of Developmental Science*, 2(1-2), 7-37.

EK-1: Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Değerli Katılımcı,

Bu anket, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Nadire Hicret PEKDEMİR'in yüksek lisans tezi kapsamında yapılan bilimsel bir araştırmayı yürütebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Anketin üzerine isim ve soy isim yazmayabilirsiniz. Verdiğiniz bilgiler kesinlikle **gizli tutulacak** ve kesinlikle bireysel olarak değerlendirmeye alınmayacaktır. Anketler SPSS anket değerlendirme programında ve toplu olarak bilimsel amaçlı analiz edilecektir. Anketi yanıtlarken göstereceğiniz hassasiyet, doğruluk, sağladığınız katkı ve ayırdığınız zaman için çok teşekkür ederim.

Anketi düzenleyen; Nadire Hicret PEKDEMİR,

nadirepekdemir@gmail.com, nadirepekdemir@halic.edu.tr

SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Yaş:

Cinsiyet: Kadın Erkek

Medeni Durum: Evli Bekar

Akademik Unvan:

Araştırma Görevlisi Öğretim Görevlisi Yrd. Doçent Doçent Profesör

Gelir Düzeyi:

3000-5000 5001-7000 7001-10000 10001 ve üstü

Sigara:

Var Yok

Alkol:

Var Yok

Çalışma Süresi (Yıl):

Haftalık Çalışma Süresi (saat):

Psikiyatrik Başvuru Öyküsü:

Var Yok

EK 2: D Tipi Kişilik Ölçeği (DÖ14)

Aşağıda, insanların kendilerini tarif ederken sıkça kullandıkları bazı ifadeleri göreceksiniz. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve ifadenin altındaki cevaplardan size uygun olanını daire içine alın. Doğru veya yanlış cevap yoktur. Önemli olan sadece sizin fikrinizdir.

1 İnsanlarla tanıştığımda kolayca iletişime geçerim.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

2 Çoğu zaman önemsiz şeylerle alakalı gereksiz endişelerim olur.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

3 Çoğu zaman tanımadığım insanlarla konuşurum.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

4 Çoğu zaman kendimi mutsuz hissederim.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

5 Çoğu zaman kendimi sınırlı hissederim.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

6 Çoğu zaman sosyal ilişkilerde kendimi baskılanmış hissederim.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

7 Olaylara umutsuzca bakarım.

0- Yanlış 1- Biraz yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

8 Konuşmayı başlatan taraf olmakta güçlük yaşıyorum.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

9 Çoğu zaman moralim kötüdür.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

10 İçine kapanık bir insanımdır.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

11 İnsanlarla aramda bir mesafe olmasını tercih ederim.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

12 Çoğu zaman kendimi bir şey hakkında endişe ederken bulurum.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

13 Çoğu zaman canım sıkındır.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

14 Sosyal bir ortamda konuşmak için doğru şeyleri bulamam.

0- Yanlış 1- Kısmen yanlış 2- Fikrim yok 3- Kısmen doğru 4- Doğru

EK 3: MİNNESOTA İŞ DOYUM ÖLÇEĞİ

Aşağıda yapmakta olduğunuz işe karşı duygu ve durumlarınızı gösteren ifadeler bulunmaktadır. Sizden beklenen bu ifadeler üzerinde düşünmeniz ve size en uygun seçeneği 'X' işareti koyarak belirtmenizdir.

1=Hiç Memnun Değilim 2=Memnun Değilim 3= Kararsızım 4=Memnunum

5=Çok Memnunum

		Hiç Memnun Değilim	Memnun Değilim	Kararsızım	Memnunum	Çok Memnunum
1	Beni her zaman meşgul etmesinden	1	2	3	4	5
2	Tek başıma çalışamama imkân vermesinden	1	2	3	4	5
3	Ara sıra değişik şeyler yapabilmeme imkân vermesinden	1	2	3	4	5
4	Toplumda saygın bir kişi olma şansını bana vermesinden	1	2	3	4	5
5	Yöneticimin astlarını idare tarzından	1	2	3	4	5
6	Yöneticimin karar vermedeki yeteneğinden	1	2	3	4	5
7	Vicdanıma uygun şeyler yapabilme olanağımın olmasından	1	2	3	4	5
8	Bana sabit bir iş olanağı sağlamasından	1	2	3	4	5
9	Başkaları için bir şeyler yapabilme olanağım olmasından	1	2	3	4	5
10	Kişilere ne yapacaklarını söyleme şansım olmasından	1	2	3	4	5
11	Kendi yeteneklerimle bir şeyler yapabilme şansımın olmasından	1	2	3	4	5
12	İş ile ilgili alınan kararların uygulanmaya konmasından	1	2	3	4	5
13	Yaptığım iş karşılığında aldığım ücretten	1	2	3	4	5
14	İş de terfi olanağımın olmasından	1	2	3	4	5
15	Kendi kararlarımı uygulama serbestliğini vermesinden	1	2	3	4	5
16	Kendi yeteneklerimi uygulama şansını vermesinden	1	2	3	4	5
17	Çalışma şartlarından	1	2	3	4	5
18	Çalışma arkadaşlarımla birbirleriyle anlaşmalarından	1	2	3	4	5
19	Yaptığım iş karşılığında takdir edilmemden	1	2	3	4	5
20	Yaptığım işten duyduğum başarı hissinden	1	2	3	4	5

EK 4 : BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ

AÇIKLAMA: Sayın katılımcı, aşağıda gruplar halinde cümleler verilmektedir. Öncelikle her gruptaki cümleleri dikkatle okuyarak, BUGÜN DÂHİL GEÇEN HAFTA içinde kendinizi nasıl hissettiğini en iyi anlatan cümleyi seçiniz. Eğer bir grupta durumunuzu, duygularınızı tarif eden birden fazla cümle varsa her birini daire içine alarak işaretleyiniz. Soruları vereceğiniz samimi ve dürüst cevaplar araştırmanın bilimsel niteliği açısından son derece önemlidir. Bilimsel katkı ve yardımlarınız için sonsuz teşekkürler.

1- 0. Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissetmiyorum.

1. Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissediyorum.
2. Hep üzüntülü ve sıkıntılıyım. Bundan kurtulamıyorum.
3. O kadar üzüntülü ve sıkıntılıyım ki artık dayanamıyorum.

2- 0. Gelecek hakkında mutsuz ve karamsar değilim.

1. Gelecek hakkında karamsarım.
2. Gelecekte beklediğim hiçbir şey yok.
3. Geleceğim hakkında umutsuzum ve sanki hiçbir şey düzelmeyecekmiş gibi geliyor.

3- 0. Kendimi başarısız bir insan olarak görmüyorum.

1. Çevremdeki birçok kişiden daha çok başarısızlıklarım olmuş gibi hissediyorum.
2. Geçmişe baktığımda başarısızlıklarla dolu olduğunu görüyorum.
3. Kendimi tümüyle başarısız biri olarak görüyorum.

4- 0. Birçok şeyden eskisi kadar zevk alıyorum.

1. Eskiden olduğu gibi her şeyden hoşlanmıyorum.
2. Artık hiçbir şey bana tam anlamıyla zevk vermiyor.
3. Her şeyden sıkılıyorum.

5- 0. Kendimi herhangi bir şekilde suçlu hissetmiyorum.

1. Kendimi zaman zaman suçlu hissediyorum.
2. Çoğu zaman kendimi suçlu hissediyorum.
3. Kendimi her zaman suçlu hissediyorum.

6- 0. Bana cezalandırılmışım gibi geliyor.

1. Cezalandırılabilceğimi hissediyorum.
2. Cezalandırılmayı bekliyorum.
3. Cezalandırıldığımı hissediyorum.

7- 0. Kendimden memnunum.

1. Kendi kendimden pek memnun değilim.
2. Kendime çok kızıyorum.
3. Kendimden nefret ediyorum.

8- 0. Başkalarından daha kötü olduğumu sanmıyorum.

1. Zayıf yanların veya hatalarım için kendi kendimi eleştiririm.
2. Hatalarımdan dolayı ve her zaman kendimi kabahatli bulurum.
3. Her aksilik karşısında kendimi hatalı bulurum.

9- 0. Kendimi öldürmek gibi düşüncelerim yok.

1. Zaman zaman kendimi öldürmeyi düşündüğüm olur. Fakat yapmıyorum.
2. Kendimi öldürmek isterdim.
3. Fırsatını bulsam kendimi öldürürdüm.

10- 0. Her zamankinden fazla içimden ağlamak gelmiyor.

1. Zaman zaman içinden ağlamak geliyor.
2. Çoğu zaman ağlıyorum.
3. Eskiden ağlayabilirdim şimdi istesem de ağlayamıyorum.

11- 0. Şimdi her zaman olduğumdan daha sinirli değilim.

1. Eskisine kıyasla daha kolay kızıyor ya da sinirleniyorum.
2. Şimdi hep sinirliyim.
3. Bir zamanlar beni sinirlendiren şeyler şimdi hiç sinirlendirmiyor.

12- 0. Başkaları ile görüşmek, konuşmak isteğimi kaybetmedim.

1. Başkaları ile eskiden daha az konuşmak, görüşmek istiyorum.
2. Başkaları ile konuşma ve görüşme isteğimi kaybetmedim.
3. Hiç kimseyle konuşmak görüşmek istemiyorum.

13- 0. Eskiden olduğu gibi kolay karar verebiliyorum.

1. Eskiden olduğu kadar kolay karar veremiyorum.
2. Karar verirken eskisine kıyasla çok güçlük çekiyorum.
3. Artık hiç karar veremiyorum.

14- 0. Aynada kendime baktığımda değişiklik görmüyorum.

1. Daha yaşlanmış ve çirkinleşmişim gibi geliyor.

2. Görünüşümün çok değiştiğini ve çirkinleştiğimi hissediyorum.

3. Kendimi çok çirkin buluyorum.

15- 0. Eskisi kadar iyi çalışabiliyorum.

1. Bir şeyler yapabilmek için gayret göstermem gerekiyor.

2. Herhangi bir şeyi yapabilmek için kendimi çok zorlamam gerekiyor.

3. Hiçbir şey yapamıyorum.

16- 0. Her zamanki gibi iyi uyuyabiliyorum.

1. Eskiden olduğu gibi iyi uyuyamıyorum.

2. Her zamankinden 1-2 saat daha erken uyanıyorum ve tekrar uyuyamıyorum.

3. Her zamankinden çok daha erken uyanıyor ve tekrar uyuyamıyorum.

17- 0. Her zamankinden daha çabuk yorulmuyorum.

1. Her zamankinden daha çabuk yoruluyorum.

2. Yaptığım her şey beni yoruyor.

3. Kendimi hemen hiçbir şey yapamayacak kadar yorgun hissediyorum.

18- 0. İştahım her zamanki gibi.

1. İştahım her zamanki kadar iyi değil.

2. İştahım çok azaldı.

3. Artık hiç iştahım yok.

19- 0. Son zamanlarda kilo vermedim.

1. İki kilodan fazla kilo verdim.

2. Dört kilodan fazla kilo verdim.

3. Altı kilodan fazla kilo vermeye çalışıyorum.

20- 0. Sağlığım beni fazla endişelendirmiyor.

1. Ağrı, sancı, mide bozukluğu veya kabızlık gibi rahatsızlıklar beni endişelendirmiyor.

2. Sağlığım beni endişelendirdiği için başka şeyleri düşünmek zorlaşıyor.

3. Sağlığım hakkında o kadar endişeliyim ki başka hiçbir şey düşünemiyorum.

21- 0. Son zamanlarda cinsel konulara olan ilgimde bir değişme fark etmedim.

1. Cinsel konularla eskisinden daha az ilgiliyim.

2. Cinsel konularla şimdi çok daha az ilgiliyim.

3. Cinsel konular olan ilgimi tamamen kaybettim.

ÖZGEÇMİŞ

12.05.1987 yılında Malatya’da doğdu. İlk ve ortaokulu Derme İlköğretim Okulu’nda, lise eğitimini Turgut Özal Lisesi’nde tamamladı. Haliç Üniversitesinde Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü’nde lisans eğitimini tamamladı. İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyon eğitimini aldı. Haliç Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümünde teknik asistan olarak görev almaktadır.

F. Mh.

AKADEMİSYENLERDE D TİPİ KİŞİLİK YAPISI İLE İŞ DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

ORIJINALLIK RAPORU

% 12	% 10	% 6	% 6
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.saglikcalisanisagligi.org İnternet Kaynağı	% 1
2	notoku.com İnternet Kaynağı	% 1
3	eprints.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
4	sujef.org İnternet Kaynağı	% 1
5	www.turkpsikiyatri.com İnternet Kaynağı	% 1
6	tricproperties İnternet Kaynağı	% 1
7	adudspace.adu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
8	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1